ROCZNIKI KULTUROZNAWCZE
Tom VIII, numer 2 – 2017
DOI: http://dx.doi.org/10.18290/rkult.2017.8.2-2

ELŻBIETA BARBARA ZYBERT

TADEUSZ ADAM ZIELIŃSKI (4 II 1907, TRZEBINIA – 25 XI 1993, LONDYN) POLSKI ARTYSTA RZEŹBIARZ I MALARZ JAKO ŻOŁNIERZ ARMII GENERAŁA ANDERSA I PO ZAKOŃCZENIU DZIAŁAŃ WOJENNYCH

Historia II wojny światowej to przede wszystkim historia ludzi. Wkrótce po niemieckiej agresji na Polskę także ZSRR dokonał inwazji na nasz kraj — 17 września 1939 r. W jej efekcie polscy żołnierze, policjanci, strażnicy, leśnicy i inni przedstawiciele polskich służb mundurowych zamieszkali na terenach zajętych przez sowieckiego okupanta stali się jeńcami wojennymi i zostali zesłani do obozów pracy na terenie Związku Radzieckiego, m.in. do Kozielska, Starobielska czy Ostaszkowa. Wiosną 1940 r. prawie wszyscy zostali zamordowani przez funkcjonariuszy NKWD w Lesie Katyńskim na rozkaz Stalina podpisany 5 marca 1940 r.[1]

W dziejach obozu jenieckiego w Kozielsku wyróżnia się dwa okresy i odpowiadające temu nazwy: Kozielsk I oraz Kozielsk II. Do obozu Kozielsk I trafili oficerowie i żołnierze po wrześniowym ataku ZSRR. Większość z nich została zamordowana w Katyniu. Po likwidacji obozu Kozielsk I i po zajęciu przez Sowietów krajów nadbałtyckich: Litwy, Łotwy i Estonii NKWD zorganizowało w drugiej połowie 1940 r. nowy obóz zwany Kozielsk II. Zostali w nim osadzeni Polacy, głównie z terenów północno-zachodniej Polski i Wileńszczyzny, którzy schronili się na terenie tych krajów, a także osoby przebywające w zorganizowanych tam obozach internowania. Uwięziono w nim

Prof dr hab. ELŻBIETA B. ZYBERT — Katedra Badań nad Bibliotekami i Innymi Instytucjami Kultury na Wydziale Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii Uniwersytetu Warszawskiego; adres do korespondencji: ul. Nowy Świat 69, 00-927 Warszawa; e-mail: e.zybert@uw.edu.pl

[1] Jan Stanisław PARTYKA, „Matka Boska bez kaplicy", *Miesięcznik Civitas Christiana* (2009), 11 (42) [online], dostęp 25.10.2016, http://e-civitas.pl/matka-boska-bez-kaplicy/.

około około 2,5 tys. Polaków[2]. Obóz w Kozielsku utworzono w budynkach dawnego klasztoru ojców bazylianów zwanego Pustelnią Optyńską[3], w kilku świątyniach oraz w domach dla pielgrzymów[4].

Fot. 1. Porucznik Tadeusz Adam Zieliński.
Źródło: *Bolesławskie wieczory z kapitanem Franciszkiem Leśniakiem weteranem II Wojny Światowej*, red. Józef Liszka (Katowice: Para, 2009), 231.

We wrześniu 1940 r. do Kozielska II trafił podporucznik rezerwy Wojska Polskiego Tadeusz Adam Zieliński — artysta znany głównie jako rzeźbiarz, choć w jego dorobku artystycznym znajdują się również prace malarskie[5]. Został umieszczony w bloku nr VII[6]. Przewieziono go tam z obozu internowania w miejscowości Ulbrok na Łotwie, gdzie został osadzony 20 września 1939 r.[7] Tadeusz Adam Zieliński, pseudonim Żbik[8], urodził się 4 lutego 1907 r. w Trze-

[2] Tamże.

[3] „Niezwykłe polskie wizerunki Matki Bożej. Matka Boża Kozielska Zwycięska". Czas i miejsce powstania: 1941, Kozielsk. Lokalizacja: Londyn, kościół św. Andrzeja Boboli, dostęp 30.03. 2016, http://www.swzygmunt.knc.pl/OTHERMARYs/POLISH/HTMs/003OMPL_MBKOZIELSKA ZWYCIESKA_01.htm.

[4] J.S. PARTYKA, „Matka Boska bez kaplicy".

[5] „Wystawa obrazów w obozie Rednal", *Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza* 9 (1948) z 17. 05.1948: 3.

[6] Stanisław Sławomir NICIEJA, „Tadeusz Adam Zieliński, twórca płaskorzeźby Matki Boskiej Kozielskiej", *Więź* 37 (1994), 11 (433): 88.

[7] „Historia obrazu Matki Bożej Kozielskiej-Zwycięskiej spisana przez twórcę obrazu — Tadeusza Zielińskiego", dostęp 16.01.2016, https://sagaa.wordpress.com/2009/06/07/wstep/.

[8] Alina SIOMKAJŁO, „Zieliński Tadeusz Adam", w *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, red. Kazimierz Dopierała, t. 5 (Toruń: Oficyna Wydawnicza Kucharski, 2005), 415.

bini. Od najmłodszych lat wykazywał talent rzeźbiarski, a decyzję o poświęceniu się tej dyscyplinie sztuk plastycznych podjął w wieku trzynastu lat podczas prac rekonstrukcyjnych kościoła w Trzebini, kiedy pracując u boku ojca, odnowił polichromię gipsowych figur świętych oraz drewnianej, naturalnej wielkości, rzeźby Chrystusa na krzyżu[9]. Konsekwentnie zdobywał kwalifikacje przygotowujące go do pracy w tym zakresie. Ukończył krakowską Państwową Szkołę Sztuk Zdobniczych i Przemysłu Artystycznego, gdzie studiował w latach 1925–1928[10]. W 1932 r. uzyskał także dyplom architekta wnętrz na Wydziale Architektury Wnętrz i Meblarstwa tej uczelni[11]. Posiadał również uprawnienia czeladnicze w zakresie stolarstwa[12]. W 1935 r. pracował jako projektant mebli w specjalistycznym czasopiśmie *Meblostyl* wychodzącym w Krakowie[13]. Był kierownikiem (1936) dużej stolarni działającej przy Szkole Rzemiosł w Zawichoście[14], potem, w latach 1938–1939, dyrektorem fabryki i szkoły stolarskiej w Kostopolu na Wołyniu[15]. Tuż przed wybuchem wojny zrezygnował jednak z tej funkcji i podjął pracę w Liceum w Borysławiu, tuż przy granicy polsko-rosyjskiej[16].

KOZIELSK

W Kozielsku zaczęły powstawać obozowe rzeźby T.A. Zielińskiego — „była to jego ucieczka w bliski mu świat sztuki i artystycznej kontemplacji”[17]. Jednymi z pierwszych prac były figury szachowe rzeźbione w drewnie wymarzłych grusz z sadów owocowych wokół Kozielska[18].

Dla jeńców w Kozielsku, podobnie jak i w innych obozach sowieckich, życie religijne odgrywało ważną rolę. Mimo że praktyki religijne były przez administrację obozu zabronione osadzeni tam oficerowie Wojska Polskiego różnymi sposobami zdobywali niezbędne utensylia do odprawiania Mszy św. A modlono się, w tajemnicy przed władzami sowieckimi, przed obrazkiem

[9] S.S. NICIEJA, „Tadeusz Adam Zieliński”, 85.

[10] Katalog wystawy: *Zieliński.* 16th March – 6th April, 1965. [Londyn], Cassel Gallery, 8a Thurloe Place, S.W.7, 6.

[11] Tamże.

[12] S.S. NICIEJA, „Tadeusz Adam Zieliński”, 86.

[13] Katalog wystawy: *Zieliński*, 6.

[14] Tamże.

[15] Tamże.

[16] S.S. NICIEJA, „Tadeusz Adam Zieliński”, 87.

[17] Tamże, 88.

[18] Tamże, 88–89.

Najświętszej Panny Ostrobramskiej z książeczki do nabożeństwa[19]. Zrodziło się więc silne pragnienie posiadania własnego wizerunku Matki Bożej[20]. Dostawa wizerunku z zewnątrz była jednak niemożliwa, a dostęp do farb czy ołówków bardzo ograniczony[21].

Podczas porządków na poklasztornym strychu, nakazanych przez władze obozowe, dzięki „zakrawającej na cud serii przypadków" — jak to określił Jan Stanisław Partyka[22] — jeńcy znaleźli lipową deskę wyrwaną ze zniszczonego przez Rosjan ikonostasu, która służyła jako przykrycie beczki ze śledziami[23]. Pojawiła się wówczas myśl, by na niej przygotować obraz Matki Bożej, co w odczuciach więźniów nie tylko nie stanowiło dalszej profanacji i naruszania sfery sacrum, a wręcz przeciwnie — przywracało tej desce z ikonostasu miejsce wśród rzeczy otoczonych powszechnie czcią i służących do wyrażania uczuć religijnych. Kiedy kapitan Walerian Charkiewicz, jeden z jeńców obozu w Kozielsku, przypadkowo odkrył na murze najstarszej cerkiewki w Kozielsku dobrze zachowany fresk przedstawiający wizerunek jednej z Kresowych Madonn — dawną świętość Rzeczypospolitej — Matkę Boską z Żyrowic[24], porucznik Tadeusz Birża-Birecki wpadł na pomysł połączenia w jednym obrazie Najświętszej Panny Ostrobramskiej, otaczanej przez jeńców wielkim kultem, z Matką Bożą Żyrowicką z Dzieciątkiem[25]. Szkice tego wizerunku przygotował Mikołaj Arciszewski, rysownik i dziennikarz, ideowy ateista i komunista, ale zarazem jedyny w obozie posiadacz kolorowych kredek[26]. Na ich podstawie, na rozciętej na pół desce, powstały dwa obrazy Matki Bożej Kozielskiej: płaskorzeźba w drewnie dłuta porucznika T.A. Zielińskiego oraz olejna wersja płaskorzeźby[27], namalowana przez porucznika Michała Siemiradzkiego (bratanka znanego malarza pol-

[19] J.S. PARTYKA, „Matka Boska bez kaplicy".
[20] „Niezwykłe polskie wizerunki".
[21] J.S. PARTYKA, „Matka Boska bez kaplicy".
[22] Tamże.
[23] Tamże.
[24] W.CH. [Walerian CHARKIEWICZ], „Matka Boska Kozielska", *Katolicki Tygodnik Religijno-Społeczny „Życie"* 1949, 50: 4.
[25] J.S. PARTYKA, „Matka Boska bez kaplicy".
[26] Tamże.
[27] Obraz namalowany przez porucznika Michała Siemiradzkiego, zwany obrazem Zwycięskiej Królowej Różańca, zanim trafił do Polskich Sił Zbrojnych, wędrował przez poprzez Syberię i dotarł do Jerozolimy, gdzie przebywał do 1947 r. Do Polski dotarł w 1988 r., a od 16 kwietnia 2002 r. znajduje się w stołecznym sanktuarium pw. Św. Andrzeja Boboli. Zob. Jan Stanisław PARTYKA, „Madonny Golgoty Wschodu", *Królowa Apostołów — Miejsca Święte* [online], 2011, 11, dostęp 27.09.2016, http://ecclesia.org.pl/ms/index.php?option=com_content&view=article&id=700:madonny- golgoty- wschodu&catid=201:11-2011.

skiego Henryka Siemiradzkiego)[28]. Potrzebne do pracy dłutka Zieliński wykonał z kawałków drutu stalowego znalezionych w miejscu klasztornej kuźni[29]. Inne materiały przydatne do wykonania tych wizerunków wynoszono po kryjomu z tzw. studia, urządzonego przez władze obozowe, w którym uzdolnieni plastycznie jeńcy wykonywali afisze propagandowe, portrety Stalina i inne prace, w tym malowidła ścienne do sali kinowej[30]. Tę znalezioną na strychu deskę przysposobiono do wykonania obrazów w obozowej stolarni, prowadzonej przez generała Wacława Przeździeckiego, a porucznik Mieczysław Gulin wykonał w drewnie z gruszy kozielskiej oryginalne korony dla Maryi i Dzieciątka na obrazie[31]. W dolnym rogu płaskorzeźby została umieszczona deseczka, na której po jednej stronie Zieliński wyciął swoje imię i nazwisko oraz datę „3 V 1941", a po drugiej stronie słowa Adama Mickiewicza: „Tak nas powrócisz cudem na Ojczyzno łono"[32].

Oba obrazy nazwane Matką Boską Zwycięską[33] zostały, jeszcze w Kozielsku, konspiracyjnie (z obawy przed konfiskatą przez administrację sowiecką) poświęcone przez księdza kapelana Nikodema Dubrówkę w jego celi w obecności jedynie porucznika Tadeusza Birży-Bireckiego i pułkownika Adama Antoniego Kosiby. Miało to miejsce w Wielką Sobotę 12 kwietnia 1941 r.[34]

Po zawarciu 30 lipca 1941 r. polsko-radzieckiego układu między generałem Sikorskim a ambasadorem Iwanem Majskim, dotyczącego przywrócenia stosunków dyplomatycznych między Rzecząpospolitą Polską i Związkiem Radzieckim, oraz podpisaniu 14 sierpnia 1941 r. umowy wojskowej, będącej efektem tego układu, przystąpiono do tworzenia na terenie Związku Radzieckiego Armii Polskiej (Polskie Siły Zbrojne w ZSRR). Obowiązki dowódcy Armii Polskiej w ZSRR, wchodzącej w skład Polskich Sił Zbrojnych, powierzono generałowi Władysławowi Andersowi, który objął je 18 sierpnia 1941 r. i niezwłocznie przystąpił do formowania armii. Już od 2 sierpnia rozpoczęło się zwalnianie Polaków z obozów jenieckich i obozów pracy, po dalszych kilku dniach ogłoszona została amnestia dla obywateli polskich. Oficerowie z obozu w Kozielsku II weszli w skład tworzącej się Armii Polskiej w ZSRR.

[28] J.S. PARTYKA, „Matka Boska bez kaplicy".

[29] S.S. NICIEJA, „Tadeusz Adam Zieliński", 89.

[30] Tamże s.89.

[31] J.S. PARTYKA, „Matka Boska bez kaplicy".

[32] Tamże.

[33] „Wykonałem płaskorzeźbę w drewnie: Matkę Boską z Dzieciątkiem, którą nazwałem: Matką Boską Zwycięską" — z listu porucznika Tadeusza A. Zielińskiego do generała Władysława Andersa. Cyt. za: S.S. NICIEJA, „Tadeusz Adam Zieliński", 91.

[34] „Niezwykłe polskie wizerunki Matki Bożej".

Fot. 2. *Matka Boska Zwycięska Kozielska*. Kościół pw. św. Andrzeja Boboli, Londyn.
Źródło: https://www.stbobola.co.uk/pl/gallery/image?view=image&format=raw&type=orig&id=4293.

Fot. 3. *Matka Boska Zwycięska Kozielska*. Kościół pw. św. Andrzeja Boboli, Londyn.
Źródło: https://www.stbobola.co.uk/pl/gallery/image?view=image&format=raw&type=orig&id=4301.

Oba wizerunki Matki Boskiej Zwycięskiej, autorstwa Siemiradzkiego i Zielińskiego, stały się obiektem kultu, a za ich przyczyną dopatrywano się cudownego zwolnienia jeńców i tworzenia się Polskich Sił Zbrojnych.

Gdy 21 lipca 1941 r. więźniów z Kozielska II przeniesiono do obozu w Griazowcu, razem z nimi była płaskorzeźba Matki Boskiej Zwycięskiej. Ukryto ją w podwójnym dnie walizki pułkownika Adama Kosiby[35]. W Griazowcu płaskorzeźbę pokryto kolorową polichromią, wykorzystując do tego farby przeznaczone na hasła i slogany komunistyczne[36], dbając jednocześnie o to, aby nie zakrywać struktury drewna[37]. Pierwsza publiczna Msza św. Wojska Polskiego, celebrowana przez księdza Franciszka Tyczkowskiego[38], odbyła się w Griazowcu 25 sierpnia 1941 r.[39], a na ołtarzu polowym umieszczono płaskorzeźbę Matki Boskiej Zwycięskiej T.A. Zielińskiego. W nabożeństwie, oprócz generała Andersa i więźniów, uczestniczyli także ofi-

[35] Tamże.
[36] „Historia obrazu Matki Bożej Kozielskiej-Zwycięskiej".
[37] S.S. NICIEJA, „Tadeusz Adam Zieliński", 91.
[38] „Niezwykłe polskie wizerunki".
[39] „Historia obrazu Matki Bożej Kozielskiej-Zwycięskiej".

cerowie rosyjscy[40]. Z Griazowca pułkownik Kosiba przewiózł obraz do Buzułuku, gdzie znajdował się sztab tworzącego się 2 Korpusu[41].

Dalsze losy płaskorzeźby są nieodłącznie związane z generałem Andersem i jego armią[42]. Sam Zieliński dołączył do Polskich Sił Zbrojnych w ZSRR w 1941 r., a w ostatnim transporcie z września 1942 r., ewakuującym oddziały Polskich Sił Zbrojnych w ZSRR, chory na malarię i żółtaczkę dotarł do Iranu[43].

W grudniu 1943 r. w Palestynie w swoim liście do generała Andersa Zieliński ofiarował płaskorzeźbę Matki Boskiej Zwycięskiej, jako obraz rycerski Wojska Polskiego, w darze Armii Polskiej na Wschodzie. Prosił także, aby obraz towarzyszył Armii, a po powrocie do Kraju został ulokowany w jednym z kościołów garnizonowych lub w innym odpowiednim miejscu, według uznania generała[44]. Dar został przez dowódcę przyjęty[45] i obraz Matki Boskiej Zwycięskiej razem z polskimi żołnierzami przeszedł cały szlak bojowy jego Armii przez Persję, Irak, Palestynę aż do Włoch. Po bitwie o Monte Cassino przyjęła się nowa nazwa: obraz Matki Bożej Kozielskiej Zwycięskiej[46].

W 1949 r. wraz z dowództwem 2 Korpusu wizerunek Matki Boskiej dotarł do Londynu. Tam 11 grudnia 1949 r. kapelan Korpusu ksiądz Wiktor Judycki dokonał intronizacji obrazu-płaskorzeźby w kościele katolickim pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny, zwanym Brompton Oratory[47]. Po zakupieniu w 1961 r. przez Polonię angielską kościoła pw. św. Andrzeja Boboli w londyńskiej dzielnicy Hammersmith został on przenie-

[40] „Niezwykłe polskie wizerunki".

[41] „Historia obrazu Matki Bożej Kozielskiej-Zwycięskiej".

[42] W 1942 r. (w marcu-kwietniu oraz sierpniu-wrześniu) na mocy porozumień polsko-radziecko-brytyjskich Polskie Siły Zbrojne w ZSRR zostały przerzucone do Iranu w celu wzmocnienia sił aliantów na Bliskim Wschodzie. Ewakuowane oddziały Polskich Sił Zbrojnych w ZSRR połączyły się z Wojskiem Polskim na Środkowym Wschodzie, tworząc Polską Armię na Wschodzie (1942-47) na podstawie rozkazu Naczelnego Wodza PSZ generała broni Władysława Sikorskiego z 12 września 1942 r. Dowództwo armii powierzono generałowi Andersowi. Tym samym rozkazem anulowano nazwę Polskie Siły Zbrojne w ZSRR. 21 lipca 1943 rozkazem Naczelnego Wodza generała Władysława Sikorskiego wydzielono z Armii Polskiej na Wschodzie 2 Korpus Polski (1943-1947), którego dowódcą został generał dywizji Władysław Anders. Zob. Wikipedia. Wolna encyklopedia, „Armia Polska na Wschodzie", dostęp 27.09.2016, https://pl.wikipedia.org/wiki/Armia_Polska_na_Wschodzie).

[43] S.S. NICIEJA, „Tadeusz Adam Zieliński", 91.

[44] Tamże.

[45] Tamże.

[46] „Niezwykłe polskie wizerunki".

[47] Tamże.

siony do kaplicy dobudowanej do kościoła. Kaplica i jej Patronka stały się swoistym muzeum katyńskim z wydobytymi z grobów pamiątkami po pomordowanych i wotami dziękczynnymi za „cudowne ocalenie z nieludzkiej ziemi”[48].

Z czasem Matka Boska Kozielska Zwycięska stała się patronką wszystkich ocalonych z sowieckiej niewoli jeńców polskich, a szczególnie patronką tysięcy polskich dzieci[49]. 8 czerwca 1997 r., podczas Mszy św. na krakowskich Błoniach, Jan Paweł II dokonał koronacji Matki Boskiej Kozielskiej Zwycięskiej. Powiedział wówczas:

> Ta płaskorzeźba wykonana w obozie jeńców, z którego prawie wszyscy zginęli w Katyniu, przypomina tragiczne wydarzenia ostatniej wojny. Towarzyszyła *Ona*, *Maryja*, żołnierzom Armii Polskiej na ich szlaku bojowym, a od zakończenia wojny jest otaczana szczególną czcią w Londynie. Niech cześć oddawana Maryi w tym *Kozielskim Wizerunku* nie tylko przypomina przeszłość, ale umacnia wiarę współczesnej Polonii i emigracji[50].

Po koronacji, na prośbę prymasa Józefa Glempa, Stolica Apostolska zatwierdziła dla emigracji polskiej specjalny formularz Mszy św. wotywnej o Matce Bożej Kozielskiej[51].

Wizerunki płaskorzeźby zostały także umieszczone na dwóch znaczkach wydanych w 1989 r. przez podziemną Solidarność[52] i w 1999 r. przygotowanym przez Pocztę Polską[53].

[48] Anna ŁAZUKA-WITEK, „Matka Boska Kozielska 1941”, *Rodak press. Magazyn politycznie niepoprawny* [online], dostęp 25.09.2016, http://www.rodaknet.com/rp_witek.htm.

[49] Stefan MELAK, „Polski szlak wojenny na Ziemi Świętej”, *Civitas Christiana* [online], 2008, 4, dostęp 15.01.2016, http://e-civitas.pl/polski-szlak-wojenny-na-ziemi-swietej/.

[50] Cyt. za: „Niezwykłe polskie wizerunki”.

[51] J.S. PARTYKA, „Madonny Golgoty Wschodu”.

[52] Matka Boska Kozielska/Poczta Niezależna [niezależna filatelistyka, seria znaczków], dostęp 6.03.2016, http://www.sowiniec.com.pl/php/sow_szukaj1a.php?sID=45827&1ID3=28&s=1

[53] *Filatelistyka*, [online], dostęp 6.03.2016, http://www.filatelistyka.poczta-polska.pl.

Fot. 4. Znaczek z Matką Boską Kozielską. Poczta Niezależna.

Źródło: Matka Boska Kozielska/Poczta Niezależna. http://www.sowiniec.com.pl/php/sow_szukaj1a.php?slD=45827&1lD3=28&s=1.

Fot. 5. Znaczek z Matką Boską Zwycięską Kozielską. Poczta Polska.

Źródło: http://www.filatelistyka.poczta-polska.pl.

PRACE NA SZLAKU BOJOWYM

Na Bliskim Wschodzie T.A. Zieliński spędził pięć lat. Dzięki opiece generała dywizji Michała Karaszewicza-Tokarzewskiego mógł w tym czasie pracować twórczo. Wykonał kilka monumentalnych rzeźb[54].

TYBERIADA

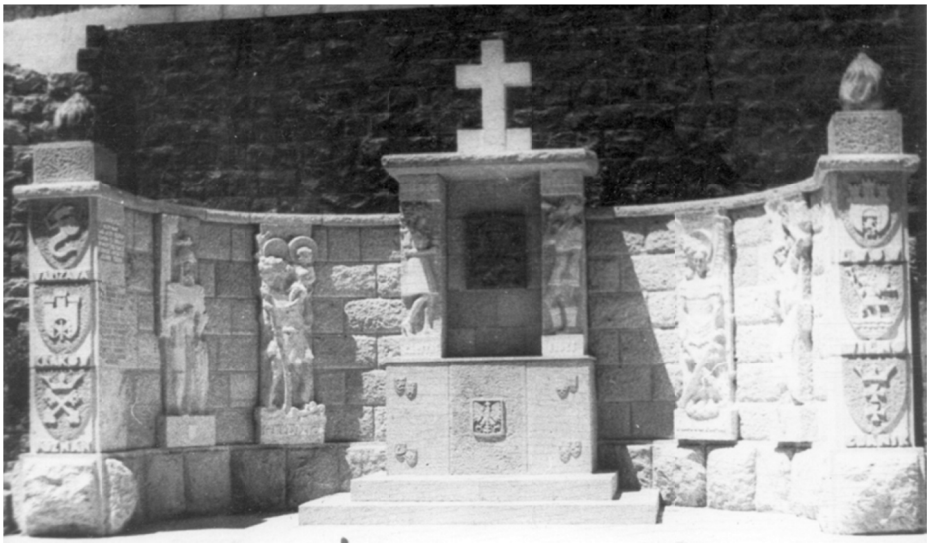
W Tyberiadzie, gdzie znajdował się ośrodek leczniczy dla żołnierzy polskich (Ośrodek Uzdrowieńców w Tyberiadzie[55]), na dziedzińcu kościoła OO. Franciszkanów pw. św. Piotra Rybaka, z inicjatywy generała dywizji Michała Karaszewicza-Tokarzewskiego, zbudowany został monument-ołtarz dedykowany Matce Boskiej Częstochowskiej Królowej Korony Polskiej. Było to wotum dziękczynne żołnierzy 2 Korpusu za szczęśliwe ocalenie z zesłania w Rosji. Ołtarz wzniesiono w intencji zwycięstwa oraz jako wyraz wdzięczności za gościnność, jaką polskim żołnierzom okazali franciszkanie w Ziemi Świętej. Po zmianach organizacyjnych w Armii sprawa budowy ołtarza znalazła się w rękach generała brygady Józefa Albina Wiatra, dowódcy Jednostek Wojskowych na Środkowym Wschodzie (JWSW) i to na jego rozkaz przystąpiono do prac budowlanych[56].

[54] S.S. NICIEJA, „Tadeusz Adam Zieliński", 92.

[55] Założony przez Dowództwo Szkół Junaków i Młodszych Ochotniczek. Zob. *Bolesławskie wieczory z kapitanem Franciszkiem Leśniakiem weteranem II Wojny Światowej*, red. Józef Liszka (Katowice: Para, 2009), 107.

[56] Tamże, 119.

Autorem projektu był Franciszek Leśniak[57], kierujący Ośrodkiem Uzdrowieńców w Tyberiadzie[58], a wykonawcą rzeźb porucznik T.A, Zieliński, któremu dowództwo JWSW przydzieliło do pomocy dziesięciu żołnierzy, niemających kwalifikacji ani rzeźbiarskich, ani kamieniarskich[59]. Była to bardzo ciężka praca fizyczna, gdyż wszystkie czynności, łącznie z wydobyciem marmuru w Nazarecie, załadowaniem go na ciężarówki i zwiezieniem na klasztorny dziedziniec, członkowie ekipy musieli wykonać samodzielnie. Brakowało także niezbędnych narzędzi[60]. Ponadto, jak zauważa kapitan Franciszek Leśniak, wszyscy pracujący przy tej budowie wykonywali tę pracę „bez osobnego wynagrodzenia przysługującego ciężko pracującym"[61].

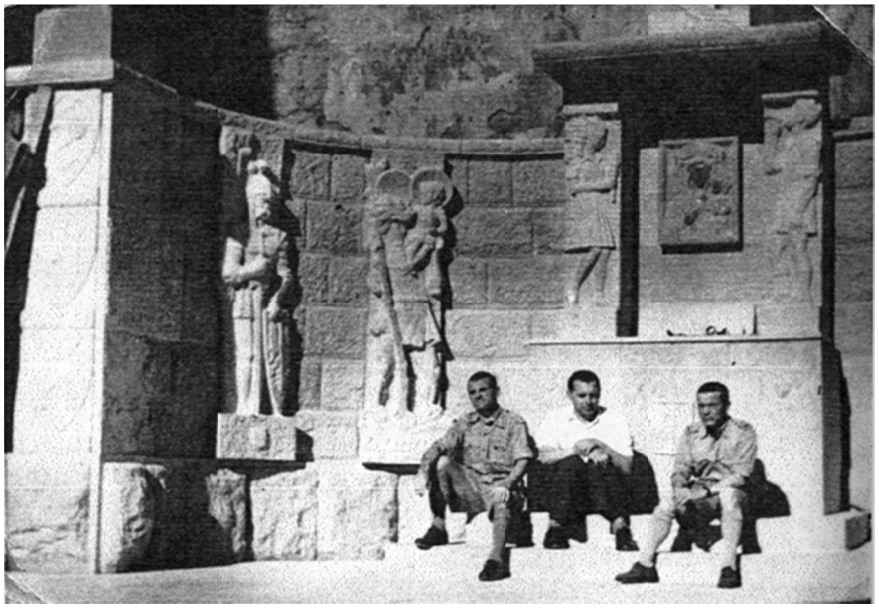

Fot. 6. Monument-ołtarz dedykowany Matce Boskiej Częstochowskiej- Królowej Korony Polskiej, Tyberiada.
Źródło: *Bolesławskie wieczory z kapitanem Franciszkiem Leśniakiem weteranem II wojny światowej*, 229.

[57] Tamże, 229.
[58] Tamże, 7.
[59] Tamże, 119.
[60] Tamże, 120.
[61] Tamże, 120.

Fot. 7. Porucznik Zieliński i ojciec Mariano wraz z pomocnikami na tle ołtarza.
Źródło: *Bolesławskie wieczory z kapitanem Franciszkiem Leśniakiem weteranem II wojny światowej*, 233.

Fot. 8. Grupa wykonawców ołtarza na tle swojego dzieła.
Źródło: *Bolesławskie wieczory z kapitanem Franciszkiem Leśniakiem weteranem II wojny światowej*, 232.

Monument ten, wykonany z marmuru, ma kształt łuku o długości 7 m. W jego centrum znajduje się zasadnicza część ołtarzowa. Nad mensą ołtarzową umieszczona jest płaskorzeźba Matki Boskiej Częstochowskiej, po jej bokach — dwie płaskorzeźby przedstawiające młodą ochotniczkę, trzymającą w ręku znicz, i junaka grającego na kornecie. Te dwie postaci mają symbolizować Wiarę i Miłość. Na antepedium umieszczone zostało godło Polski — orzeł w koronie, a po bokach 8 znaków dywizyjnych, jednostek uczestniczących w II wojnie światowej. Ta część zwieńczona jest krzyżem. Wysokość ołtarza od wierzchołka krzyża do jego podstawy wynosi 5 m[62]. W bocznych skrzydłach ołtarza znajdują się po dwie naturalnej wielkości płaskorzeźby: po lewej św. Michał Archanioł, patron żołnierzy i ziem wschodnich, i rycerz z czasów Bolesława Chrobrego, a po prawej — św. Krzysztof, patron wojsk zmotoryzowanych, i żołnierz polski w rynsztunku z czasów II wojny światowej[63]. Zakończenia łuków ołtarzowych są zaprojektowane jako dwa obeliski kamienne ze zniczami u szczytów i płaskorzeźbami przedstawiającymi herby sześciu miast polskich, po trzy na każdym cokole: Warszawy, Lwowa, Wilna, Krakowa, Poznania i Gdańska[64].

Na tych herbowych cokołach, po stronie wewnętrznej, na środkowych blokach umieszczone są napisy — z lewej w języku łacińskim, a z prawej po polsku: „Tobie Królowo Korony Polskiej z wiarą niezłomną, że przywrócisz wolność i wielkość Twego narodu i państwa, dowódca i żołnierze wojsk polskich na Środkowym Wschodzie dzieło rąk własnych z czcią i miłością ofiarują R.P. 1945”[65]. Na górnych blokach tych cokołów umieszczono tablice również w języku łacińskim i polskim, mówiące o przekazaniu ołtarza, jako daru Wojska Polskiego dla OO. Franciszkanów[66].

Uroczyste poświęcenie ołtarza odbyło się w niedzielę 11 sierpnia 1946 r.[67] Wzięli w nim udział m.in. dowódca JWSW generał Józef Albin Wiatr, przedstawiciele armii brytyjskiej, a poświęcenia dokonał ojciec Mariano, przeor klasztoru Franciszkanów. Po przemówieniu[68] generał Wiatr wręczył ojcu Mariano akt przekazujący pomnik-ołtarz pod opiekę jego zakonu[69].

[62] Tamże, 120.

[63] Tamże, 120.

[64] S.S. NICIEJA, „Tadeusz Adam Zieliński”, 92.

[65] Krzysztof P. KOWALIK, „Tyberiadzkie ślady przeszłości”, *Opiekun. Dwutygodnik Diecezji Kaliskiej* [online], dostęp: 30.09.2016, http://www.opiekun.kalisz.pl/index.php?dzial=artykuly &kat =ziemiaswieta&id=221

[66] *Bolesławskie wieczory z kapitanem Franciszkiem Leśniakiem*, 121.

[67] Tamże, s. 123.

[68] Z przemówienia generała Józefa Albina Wiatra: „Ołtarz, który mam w tej chwili przekazać pod opiekę ks. Superiora i tak wsławionego na Ziemi Świętej Zakonu OO. Franciszkanów, zbudo-

Wartość artystyczna tego pomnika-monumentu została wysoko oceniona zarówno przez osoby współczesne porucznikowi Zielińskiemu, takie jak np. wspomniany generał Józef Albin Wiatr, jak i żyjące obecnie, np. prof. Stanisław Sławomir Nicieja[70].

JEROZOLIMA

Wśród prac wykonanych przez T.A, Zielińskiego w Jerozolimie trzeba wspomnieć o dwóch najważniejszych — w Bazylice Agonii, zwanej też Bazyliką Narodów na Górze Oliwnej w Getsemani, oraz przy stacjach III i IV Drogi Krzyżowej[71].

Bazylika Narodów swą nazwę zawdzięcza międzynarodowym źródłom donacji, dzięki którym franciszkanie zdołali w 1924 r. ukończyć świątynię, wzniesioną na miejscu antycznej budowli[72]. Po obu stronach centralnej mozaiki, przedstawiającej modlitwę Chrystusa w Ogrodzie Oliwnym, znajdującej się w absydzie zamykającej nawę główną tej świątyni, umieszczono dwa obrazy. Znajdujący się po lewej stronie ukazuje pocałunek Judasza i został sfinansowany przez Irlandczyków. Natomiast fundatorami obrazu znajdującego się po stronie prawej byli żołnierze polscy stacjonujący w Palestynie, a jego wykonawcą był T.A. Zieliński. Obraz ma wymiary 6×3 m. Ukazuje scenę pojmania Jezusa. U dołu znajduje się łaciński werset z Ewangelii według św. Jana: „Ut ergo dixit eis*:* Ego sum, abierunt retrorsum, et ceciderunt in terram”[73]. Z prawej strony umieszczono godło Polski — białego orła na czerwonym tle, a z lewej — krzyż jerozolimski, symbolizujący pięć ran ukrzyżowanego Chrystusa.

---

wany został z inicjatywy gen. Tokarzewskiego rękami polskiego żołnierza. Wzniesiony nad Jeziorem Genezaret, tu, gdzie Chrystus Pan żył i nauczał, stanowi dowód przywiązania naszego narodu do religii katolickiej, będzie on również świadectwem dla przyszłych pokoleń, jak długą wędrówkę odbył żołnierz polski w czasie wojny, w walce o Polskę. Za 30 lat będziemy obchodzić 1000-letnią rocznicę przyjęcia przez Polskę chrześcijaństwa. Fakt ten miał ogromne znaczenie dla historii naszego narodu. Przez to, że przyjęliśmy chrześcijaństwo, a nie religię z Bizancjum, na zawsze związaliśmy się ze światem zachodnim i staliśmy sie jego przedmurzem w walce z barbarzyńcami Wschodu”. Cyt. za: *Bolesławskie wieczory z kapitanem Franciszkiem Leśniakiem*, 123.

[69] Tamże, 130.

[70] S.S. NICIEJA, „Tadeusz Adam Zieliński”, 92.

[71] W części dotyczącej stacji III i IV Drogi Krzyżowej w Jerozolimie wykorzystano fragmenty tekstu: Elżbieta Barbara ZYBERT, „Polacy i Droga Krzyżowa w Jerozolimie”, w *Muzeum etyczne. Księga dedykowana prof. Stanisławowi Waltosiowi w 85. rocznicę urodzin*, red. Dorota Folga-Januszewska (Kraków: Universitas, 2017), 179–192.

[72] Wikipedia. Wolna encyklopedia, „Getsemani”, dostęp 30.09.2016, https://pl.wikipedia.org/wiki/Getsemani.

[73] „Gdy więc im rzekł: Ja jestem, cofnęli się i padli na ziemię”. (J 18,6). Za: BIBLIJNI.pl, dostęp: 3.10.2016, http://www.biblijni.pl/czytania/4984_slowa_ewangelii_wedlug_swietego_jana.html.

Fot. 9. *Scena pojmania Chrystusa.* Mozaika w Bazylice Agonii w Jerozolimie.
Fot. Elżbieta Barbara Zybert.

Po dotarciu Armii Polskiej do Palestyny dowództwo i żołnierze, zainspirowani przez księdza kanonika Stefana Pietruszkę-Jabłonowskiego, kapelana żołnierzy, podjęli działania mające na celu ufundowanie w Ziemi Świętej pamiątki, która wyrażałaby ich wdzięczność i podziękowanie Bogu za wyjście z piekła Związku Radzieckiego. To marzenie urzeczywistniło się w przekazanych pod opiekę Polaków dwóch jerozolimskich stacjach, III i IV, Drogi Krzyżowej. Stacje te były pod zarządem patriarchy ormiańskiego w Jerozolimie ojca Jacques'a Guiragossiana. Dzięki zabiegom księdza kanonika Stefana Pietruszki-Jabłonowskiego podpisana została umowa dzierżawy na okres 25 lat z możliwością jej dalszego przedłużenia. Jak się przypuszcza, decyzja

Ormian wynikała z ich wdzięczności dla Polaków i naszego kraju za pomoc i schronienie, którego udzielono wcześniej ich rodakom[74], a także za wkład Polaków w działania podczas II wojny światowej[75]. Warto podkreślić, że w umowach Ormianie poczynili zastrzeżenie, iż po wygaśnięciu dzierżawy Polacy nie będą rościć pretensji do wystroju artystycznego, który poczynili w tych stacjach. Oznaczało to, że Ormianie mogli usunąć wszystkie polskie ślady z tych stacji[76]. Ostatecznie, dzięki staraniom m.in. kardynała Stefana Wyszyńskiego, Polacy dzierżawili te stacje do 1995 r.[77]

Stacje III i IV, mimo że małe, miały szczególne znaczenie dla Polaków, gdyż stanowiły świadectwo niezłomnej wiary i męstwa polskich wygnańców w bardzo trudnym okresie naszej historii[78].

Akcja zbierania funduszy na odbudowę obu stacji została rozpoczęta na początku 1946 r.[79] Prowadzono ją głównie wśród żołnierzy i uchodźców. Po zgromadzeniu niezbędnej kwoty rozpisano konkurs na najlepsze rozwiązanie architektoniczne. Do konkursu stanęli wybitni polscy architekci, artyści, rzeźbiarze i malarze przebywający poza granicami Polski[80]. Za najlepszy uznano projekt opracowany przez porucznika T.A. Zielińskiego, który pracował przy nim w latach 1946-1948[81]. Powołano Komitet Budowy, którego przewodniczącym został ksiądz kanonik Stefan Pietruszka-Jabłonowski, a wspierał go generał brygady Józef Albin Wiatr. Odkomenderował on ekipę rzeźbiarską, która miała pracować przy wykonaniu rzeźb do obu stacji. W jej skład, oprócz porucznika T.A. Zielińskiego, weszli: sierżant Stanisław Preński, kapral Konstanty Zdanowicz, strzelcy Mieczysław Komorowski i N. Bogucki[82]. Podjęto starania, aby prace przy rzeźbach rozpocząć jeszcze przed wyjazdem oddziałów do Anglii. Przewidywano, że zanim to nastąpi, porucznik Zieliński zdąży wykonać rzeźby ołtarzowe do oby dwu stacji. Brano jednakże

[74] Aleksander KLUGMAN, *Polonica w Ziemi Świętej* (Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1994), 73.

[75] Tamże.

[76] E.B. ZYBERT, „Polacy i Droga Krzyżowa w Jerozolimie", 182.

[77] *Polska Via Dolorosa.* Film dokumentalny, 2003. Reżyseria Michała Nekanda-Trepka, scenariusz Michała Nekanda-Trepka, Film Polski.PL. Internetowa baza filmu polskiego, dostęp 15. 02.2016, http://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=4216861; Korespondencja z ks. Tadeuszem Nosalem z 4.03.2016 cyt. za: E.B. ZYBERT, „Polacy i Droga Krzyżowa w Jerozolimie", 188.

[78] A. KLUGMAN, *Polonica w Ziemi Świętej*, 45–46.

[79] Z listu księdza kanonika Stefana Pietruszki do generała Józefa Albina Wiatra z 26.10.1946. AAN (niepublikowane dokumenty). Cyt. za: E.B. ZYBERT, „Polacy i Droga Krzyżowa w Jerozolimie", 182.

[80] Józef KRASOŃ, „Polskie Stacje Drogi Krzyżowej w Jerozolimie", *Tygodnik Powszechny* 1960 (z 23.10).

[81] Katalog wystawy: *Zieliński*, 6.

[82] Tamże.

Fot. 10. Mozaiki w absydzie Bazyliki Agonii w Jerozolimie.
Fot. Elżbieta Barbara Zybert.

pod uwagę sytuację, że nie uda się tych planów zrealizować, poproszono więc porucznika Zielińskiego o przygotowanie jednej rzeźby ołtarzowej i modeli glinianych wszystkich innych rzeźb, które w przypadku jego wyjazdu mogliby wykonać inni rzeźbiarze według przygotowanych modeli[83]. Niestety, przed wyjazdem z Palestyny Zielińskiemu nie udało się wykonać rzeźb osobiście. Tak jak przeczuwano, ich realizację zlecono innym twórcom, których nazwiska zostały umieszczone przy urzeczywistnionych projektach. Rola porucznika Zielińskiego sprowadziła się w tym przypadku do zaprojektowania wystroju stacji i wykonania modeli gipsowych rzeźb ołtarzowych.

[83] Tamże.

Ksiądz kanonik Stefan Pietruszka-Jabłonowski był bardzo zadowolony z prac porucznika: „Model rzeźby do ołtarza III stacji (w glinie) został wykonany pięknie i naprawdę artystycznie... Muszę przy tym stwierdzić, że powierzenie por. Zielińskiemu wykonania rzeźb jest najlepszą i najszczęśliwszą koncepcją, już bowiem przy tej pierwszej pracy por. Zieliński wykazał bezsprzecznie swój wielki talent i śmiem twierdzić, że tej klasy artysty nie ma tutaj w Palestynie wśród reszty naszych polskich, a może nawet i obcych artystów”[84].

Sprawy formalne związane z dzierżawą trwały bardzo długo i dopiero w lutym 1947 r. przystąpiono do wstępnych prac budowlanych, a zasadniczą ich rekonstrukcję rozpoczęto dopiero w 1949 r.[85] Obie stacje zostały oddane do użytku w latach 1953–1954, a budowa stacji IV w całości została zakończona trzy lata później.

Stacja III, znajdująca się w narożnym budynku na skrzyżowaniu Via Dolorosa i El Wad Rd., była szczególnie bliska Polakom, gdyż „upadek Jezusa pod ciężarem krzyża przypominał im nie tylko upadek ich ojczyzny, ale także nieodparte pragnienie podniesienia się z upadku za wszelką cenę”[86]. Jej stan techniczny przed odbudową był tak zły, „że modlący się nie wchodzili do niej i modlili się na zewnątrz”[87].

Podczas prac rekonstrukcyjnych prowadzonych przez polskich architektów, którzy zostali w jednostkach armii polskiej stacjonujących w Ziemi Świętej jeszcze po zakończeniu działań wojennych, w pełni zachowane zostały oryginalne formy pochodzące z XV i XVI wieku, usunięto natomiast wszystkie elementy architektoniczne wprowadzone podczas licznych przeróbek[88]. Nad wejściem do oratorium umieszczona została płaskorzeźba z postacią Chrystusa upadającego pod krzyżem. Wykonał ją włoski rzeźbiarz Antonio Minghetti[89], ale według projektu porucznika Zielińskiego[90], który wraz z armią musiał opuścić Palestynę.

---

[84] List Przewodniczącego Komitetu Wykonawczego Fundacji dla Polski Stacji III i IV Stacji Drogi Krzyżowej w Jerozolimie do gen. brygady J.A. Wiatra z 16.I.1947 r. L.dz. 148/47. AAN, (dokumenty niepublikowane). Cyt. za: E.B. ZYBERT, „Polacy i Droga Krzyżowa”, 183-184.

[85] Adam ADLER, „Polskie Stacje Drogi Krzyżowej”, *Tydzień Polski* z 14.04.1962: 3.

[86] A. KLUGMAN, *Polonica w Ziemi Świętej*, 74.

[87] A. ADLER, „Polskie Stacje Drogi Krzyżowej”.

[88] A. KLUGMAN, *Polonica w Ziemi Świętej*, 75.

[89] Urodzony w 1880 r. w Bassano del Grappa, zmarł tragicznie w wieku 84 lat w 1964 r. Zob. Virginio Giacomo BONO, „Gli Evangelisti e la varia ritrattistica di Antonio Minghetti. Scultore vogherese schio e raffinato”, *Giornale di Voghera* [online], 18 Aprile 2013, dostęp 1.04.2016, http://www.giornaledivoghera.it/cultura.php?subaction=showfull&id=1366541477&archive=&start_ from=&ucat=4&.

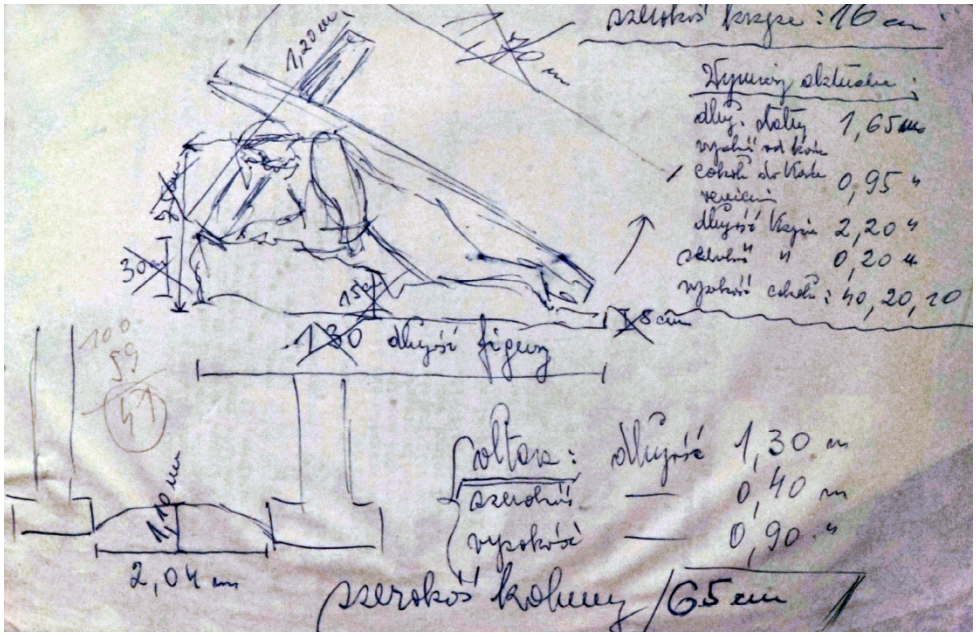
Fot. 11. Płaskorzeźba dłuta Antoniego Minghettiego według projektu T.A. Zielińskiego nad wejściem do III stacji Drogi Krzyżowej w Jerozolimie. Fot. Elżbieta Barbara Zybert.

Przedmiotem szczególnej uwagi jest ołtarz z kamienia betlejemskiego, przedstawiający naturalnej wielkości postać Chrystusa upadającego pod krzyżem. Autorem tej rzeźby, wykonanej z najlepszego marmuru kararyjskiego na podstawie modelu z gliny przygotowanego przez porucznika Zielińskiego, jest wspomniany już rzeźbiarz Antonio Minghetti.

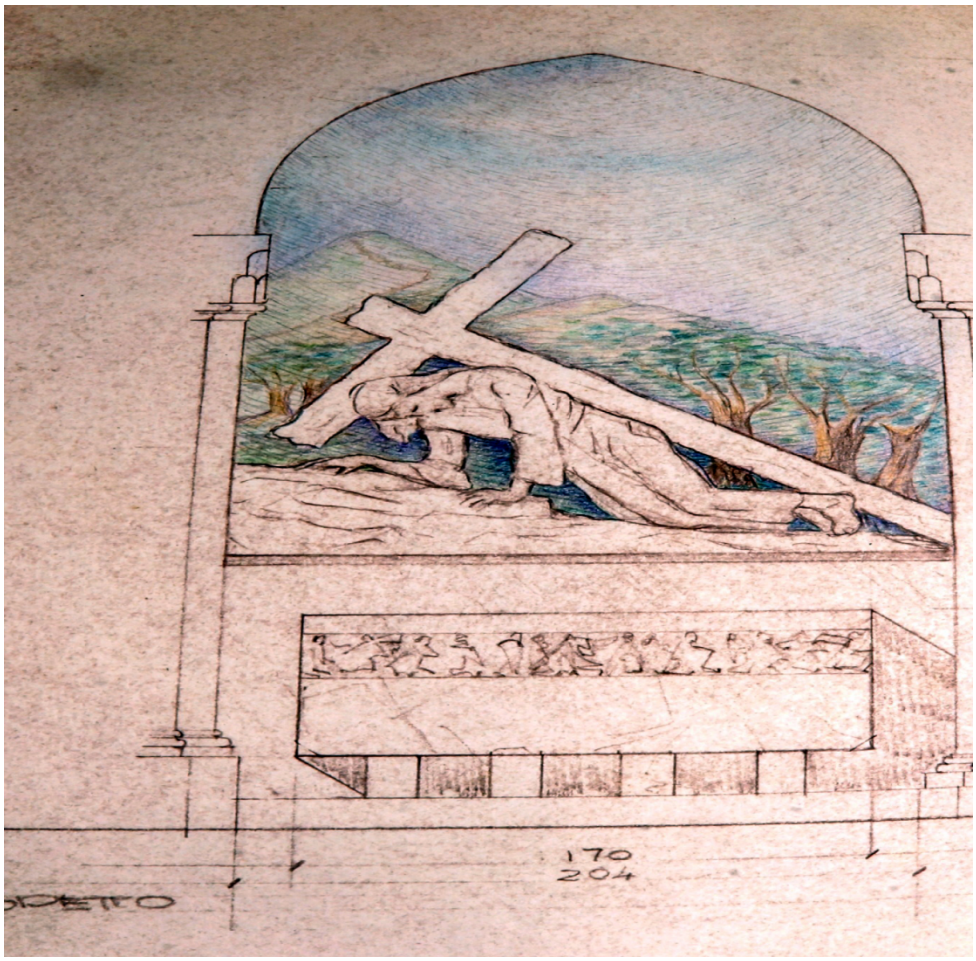
[90]A. ADLER, „Polskie Stacje Drogi Krzyżowej".

Fot.12. Ołtarz III stacji Drogi Krzyżowej z rzeźbą przedstawiającą Jezusa upadającego pod krzyżem dłuta Antoniego Minghettiego według projektu T.A. Zielińskiego. Fot. Dariusz Kuźmina.

Fot. 13. Projekt ołtarza z rzeźbą Jezusa upadającego pod krzyżem do III stacji Drogi Krzyżowej w Jerozolimie autorstwa T.A. Zielińskiego. Fot. Elżbieta Maruszak.

Fot. 14. Rysunek projektu ołtarza z rzeźbą Jezusa upadającego pod krzyżem do III stacji Drogi Krzyżowej w Jerozolimie autorstwa T.A. Zielińskiego. Fot. Elżbieta Maruszak.

Także stacja IV, miejsce spotkania Pana Jezusa z Matką, miała ogromne znaczenie dla Polaków, gdyż symbolizowała „nadzieję na spotkanie z Matką w wolnej ziemi ojczystej, z Matką, co jasnej broni Częstochowy i w Ostrej świeci Bramie”[91]. Stan stacji IV był jeszcze gorszy niż stacji III, gdyż poza oznaczeniami na ścianie stacji fizycznie nie było niczego i „aż do 1950 roku uczestnicy wielkopiątkowej procesji Drogi Krzyżowej klękali przed arabską garkuchnią”[92]. Po otrzymaniu w dzierżawę salki w starym budynku Patriar-

[91] A. KLUGMAN, *Polonica w Ziemi Świętej*, 46.
[92] A. ADLER, „Polskie Stacje Drogi Krzyżowej”.

chatu Ormiańskiego[93] Polacy przystąpili do budowy kaplicy IV stacji. Na zewnątrz, w lunecie nad wejściem do kaplicy, umieszczono płaskorzeźbę wykonaną według projektu T.A. Zielińskiego, tematycznie nawiązującą do treści stacji IV.

Fot. 15. Stacja IV Drogi Krzyżowe w Jerozolimie, nad wejściem płaskorzeźba według projektu T.A. Zielińskiego, w głębi ormiański kościół katolicki pw. Najświętszej Maryi Panny „Spasmos".
Fot. Elżbieta Barbara Zybert.

[93] S.P. „Polskie Stacje Drogi Krzyżowej w Jerozolimie". Korespondencja własna *Gazety Niedzielnej*, *Gazeta Niedzielna* (Londyn) z 5.04.1953.

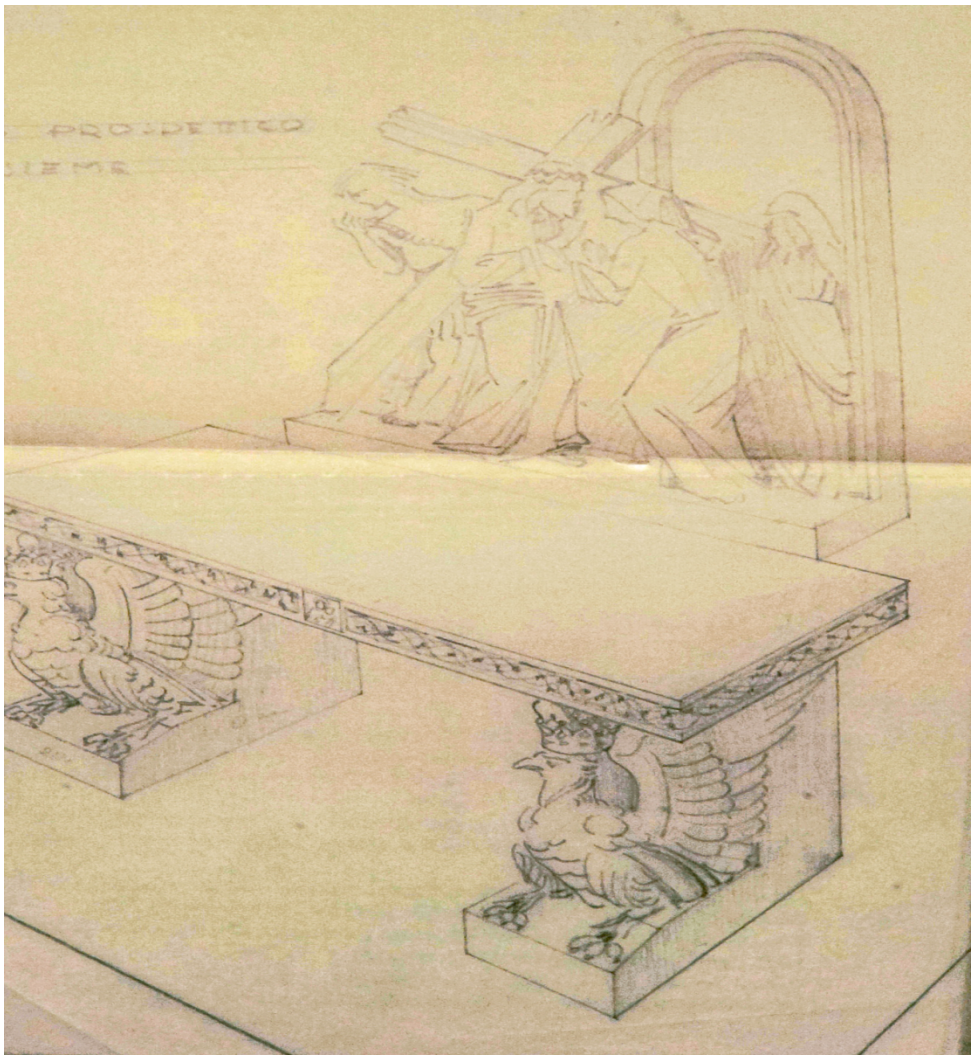
Fot. 16. Dawne wejście do kaplicy IV stacji Drogi Krzyżowej w Jerozolimie, nad nim płaskorzeźba według projektu T.A. Zielińskiego.
Źródło: http://www.swanna.pl/prw/ziemia_sw/dk/dk06.jpg

Dla tejże stacji IV Zieliński zaprojektował ołtarz z rzeźbą przedstawiającą spotkanie Jezusa z Matką Boską, a obok dwie postaci: płaczącą niewiastę, uosabiającą tych wszystkich, którzy współczują Chrystusowi, a po drugiej stronie — okrutnego żołnierza, symbol tych, którzy są przeciwko Chrystusowi. Rzeźba wsparta jest na ołtarzu podtrzymywanym przez dwa orły, wykonane według wzorów orłów z Monte Cassino[94]. Samą rzeźbę ołtarzową, według projektu Zielińskiego, wykonał w marmurze kararyjskim, watykański artysta Slodani[95]. Obecnie rzeźba ta znajduje się w jednej z nisz w krypcie ormiańskiego kościoła katolickiego pw. Najświętszej Maryi Panny „Spasmos".

[94] A. ADLER, „Polskie Stacje Drogi Krzyżowej".
[95] Tamże. Brak informacji o tym artyście.

Fot. 17. Ołtarz do IV stacji Drogi Krzyżowej w Jerozolimie wykonany według projektu T.A. Zielińskiego. Fot. Elżbieta Barbara Zybert.

Fot. 18. Rysunek projektu ołtarza do IV stacji Drogi Krzyżowej w Jerozolimie autorstwa T.A. Zielińskiego. Fot. Elżbieta Maruszak.

Dawni towarzysze broni, a także Polacy mieszkający w kraju i zagranicą docenili zasługi porucznika Zielińskiego, księdza Pietruszki Jabłonowskiego, żołnierzy i emigrantów włożone w odbudowę tych dwóch stacji Drogi Krzyżowej. Ufundowali dwie tablice upamiętniające ten zbiorowy wysiłek, które zostały zawieszone w 2003 r. przy stacjach III i IV. Zostały one usunięte przez Ormian około 2009 r.

Fot. 19. Tablica upamiętniająca porucznika Zielińskiego, księdza Pietruszkę-Jabłonowskiego oraz żołnierzy i emigrantów polskich, zasłużonych dla budowy III stacji Drogi Krzyżowej. Fot. Mariusz Olczak.

Fot. 20. Tablica upamiętniająca porucznika Zielińskiego, księdza Pietruszkę-Jabłonowskiego oraz żołnierzy i emigrantów polskich, zasłużonych dla budowy IV stacji Drogi Krzyżowej. Fot. Mariusz Olczak.

PRACE NA EMIGRACJI

Tadeusz Adam Zieliński, jeden z cudem ocalonych z nieludzkiej ziemi, wspaniały, uduchowiony rzeźbiarz, do Polski już nie wrócił[96]. Pod koniec 1948 r. opuścił Palestynę i udał się do Wielkiej Brytanii. Początkowo przebywał w obozie wojskowym w Szkocji, a po demobilizacji przeniósł się do Londynu[97].

Wśród osób przybyłych do Wielkiej Brytanii w latach 1946-1952, zarówno żołnierzy jak i cywilów, w tym także uciekinierów z Polski, znalazła się oprócz Zielińskiego duża grupa artystów, m.in. Marian Kościałkowski, Zygmunt Turkiewicz, Aleksander Werner, Andrzej Bobrowski, Antoni Dobrowolski, Ryszard Demel, Janusz Eichler, Marian Bohusz-Szyszko, Andrzej Kuhn, Tadeusz Beutlich, Tadeusz Znicz-Muszyński, Jerzy Stocki[98]. Część spośród artystów żołnierzy związana była z Rzymską Szkołą Malarstwa, założoną przy 2 Korpusie w 1945 r. w Cechignoli dla opieki nad polskimi żołnierzami studentami rzymskiej Akademii Sztuk Pięknych[99]. W1946 r. Szkoła wraz z całym Korpusem została przeniesiona do Wielkiej Brytanii[100]. Jej kontynuacją było Polskie Studium Malarstwa i Grafiki Użytkowej, utworzone w 1947 r. z inicjatywy Mariana Bohusza-Szyszko i dzięki wsparciu generała Władysława Andersa[101]. Podczas pobytu w Wielkiej Brytanii T.A. Zieliński podjął w 1950 r. studia rzeźbiarskie w Sir John Cass School of Art, renomowanej, choć mniej znanej akademii sztuki w Londynie[102], w której studiowała większość polskich artystów. Jak podaje Mirosław Adam Supruniuk, „niemal wszyscy ukończyli ją szczęśliwie w latach 1947–1953”[103].

Różne polskie instytucje handlowe, społeczne oraz Kościół starały się wspomagać artystów rodaków, którzy borykali się z trudnościami finansowymi, np. poprzez udostępnianie swoich pomieszczeń na prezentowanie ich

[96] A. ŁAZUKA-WITEK, „Matka Boska Kozielska 1941”.

[97] S.S. NICIEJA, „Tadeusz Adam Zieliński”, 92.

[98] Mirosław Adam SUPRUNIUK, „«Trwałość i płynność»: sztuka polska w Wielkiej Brytanii w XX wieku — wstęp do opisu”, *Archiwum Emigracji. Studia, szkice, dokumenty* [online], 2006, 1–2 (7–8): 139, dostęp 6.10.2016, http://bazhum.muzhp.pl/media//files/Archiwum_Emigracji_studia_szkice_dokumenty/Archiwum_Emigracji_studia_szkice_dokumenty-r2006-t1_2_(7_8)/Archiwum_Emigracji_studia_szkice_dokumenty-r2006-t1_2_(7_8)-s127-159/Archiwum_Emigracji_studia_szkice_dokumenty-r2006-t1_2_(7_8)-s127-159.pdf

[99] Tamże, 149.

[100] Tamże, 149.

[101] Tamże, 149.

[102] Katalog wystawy: *Zieliński*, 6.

[103] M.A. SUPRUNIUK, „«Trwałość i płynność»”, 148.

prac. Polacy ozdabiali polskie kościoły i ośrodki kulturalne. Wszelako jedynie nieliczne prace polskich artystów przebywających w Anglii wykonywane były na zamówienie[104].

Jednym z tych nielicznych był Tadeusz Adam Zieliński, w którego artystycznym życiu wiele miejsca zajmowała sztuka sakralna. Jak zauważają recenzenci jego dorobku, m.in. Zygmunt Turkiewicz, w jego pracach dostrzega się biegłość zarówno w tradycyjnym rzeźbiarstwie, jak i w snycerstwie, ale artysta wybiera z nich jedynie te elementy, które odpowiadają jego talentowi. Ponadto „używa, na przykład, najbardziej abstrakcyjnych form, by stworzyć monumentalną płaskorzeźbową kompozycję dla wielkoformatowego muralu", a większość jego rzeźb potrzebuje przestrzeni i architektonicznego otoczenia i jest tworzona z myślą o kościołach i współczesnych budynkach[105]. Jego liczne prace: ołtarze, rzeźby czy szopki znajdują się w różnych kościołach na terenie Wielkiej Brytanii i w tych sugestywnych dziełach dominuje motyw maryjny[106].

Zieliński wykonywał swoje rzeźby w drewnie, ale eksperymentował także z innymi materiałami, takimi jak metal, kamień czy uszlachetniony beton. Ten ostatni jest uznawany za materiał interesujący, ale jednocześnie trudny i kłopotliwy w użyciu. W rękach Zielińskiego jednak „staje się posłuszny i elastyczny"[107]. W efekcie jego prace różnią się od prac innych artystów tak ze względu na materiał, jak i sposób wykonania[108]. Wśród tych najbardziej oryginalnych i dekoracyjnych umieszcza się jego prace wykonane w drewnie, „w których jest najbardziej skuteczny i mocny"[109].

Jedną z pierwszych jego prac w Anglii była naturalnej wielkości figura *Matki Bożej Światłości*, wyrzeźbiona z drewna wiązowego na zamówienie londyńskiego Klasztoru Sióstr Urszulanek[110]. Została umieszczona na korytarzu szkoły średniej dla dziewcząt St Angela's Ursuline School w Forest Gate we wschodnim Londynie, gdzie nadal się znajduje. Poświęcenie tej rzeźby odbyło się 8 grudnia 1948 r.[111]

[104] Tamże, 141.
[105] Tamże.
[106] A. SIOMKAJŁO, „Zieliński Tadeusz Adam".
[107] Tamże.
[108] Tamże.
[109] Tamże.
[110] Katalog wystawy: *Zieliński*, 6.
[111] Na podstawie informacji siostry Uny McCreesh z londyńskiego Klasztoru Sióstr Urszulanek.

Fot. 21. *Matka Boża Światłości*. Klasztor Urszulanek, Londyn.
Fot. Una McCreesh OSU, Ursulinas UK.

Także w Kaplicy Kryptowej (The Crypt Chapel), najstarszej części Lambeth Palace w Londynie, od ponad 800 lat oficjalnej rezydencji arcybiskupa Canterbury, zwierzchnika wspólnoty anglikańskiej, znajduje się duża płaskorzeźba autorstwa Zielińskiego, przedstawiająca złożenie Chrystusa do grobu[112].

[112] A. SIOMKAJŁO, „Zieliński Tadeusz Adam".

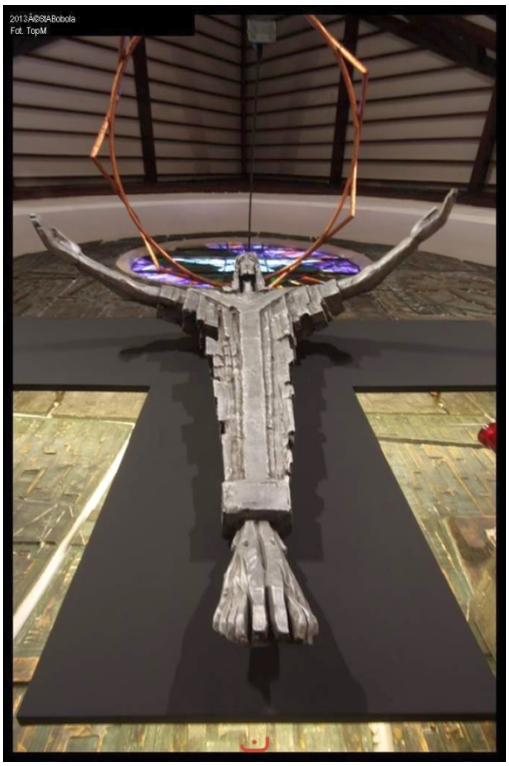
W okresie pierwszych dziesięciu lat pobytu w Wielkiej Brytanii Zieliński zrealizował kilka rzeźb, m.in. w 1952 r. szopkę dla kościoła św. Józefa w Acton Town w Londynie [113]; w 1955 r. — naturalnej wielkości figurę *Matki Boskiej z Lourdes*, wykonaną w drewnie lipowym, malowaną, dla kościoła pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w South Norwood[114]; w 1957 r. — również w drewnie lipowym, *Matkę Bożą Apokalipsy* i mniejsze rzeźby do prezbiterium do nowego kościoła w Uckfield w hrabstwie East Sussex[115]. W 1958 r. wykonał dwie Madonny w drewnie jaworowym: mierzącą 213 cm figurę *Madonny Fatimskiej* dla nowego domu OO. Karmelitów w Fatimie w Portugalii[116] oraz Madonnę do kaplicy kościoła katolickiego w Newcastle-on-Tyne. Jest to *Matka Boska Różańcowa*. Jak mówił artysta w wywiadzie udzielonym Zygmuntowi Konowi w 1959 r., do tego czasu wykonał siedem rzeźb Madonny, „poczynając od Kozielskiej, w r. 1941”[117].

Jednymi z wcześniejszych prac Zielińskiego wykonanych w kamieniu były nagrobki — w granicie czarnym i szarym. Do 1959 r. wykonał ich osiem, korzystając z pomocy mistrza kamieniarskiego Hermana Hauge — Norwega. Znajdują się one na cmentarzach: Brompton (generała Nikodema Sulika, Tomasza Arciszewskiego i Stanisław Gorzeńskiego-Ostroroga), Streatham Park Cemetery (Jana Aleksego Wilczyńskiego, Małgorzaty Godowskiej i Aliny Fall), Fulham Cemetery w North Sheen (Konstantego Misiaka) oraz na Acton (prof. Tadeusza Brzeskiego)[118].

Szczególnym miejscem w Londynie był dla Zielińskiego kościół pw. św. Andrzeja Boboli, w którym umieszczono jego *Matkę Boską Zwycięską Kozielską.* Warto dodać, że Zieliński, pracując w Pracowni Konserwatorskiej i Rzeźbiarskiej Zbigniewa Witka w House of Mirrors na Kings Road w Londynie, w dzielnicy Fulham, przygotował replikę *Matki Boskiej Zwycięskiej Kozielskiej*, która trafiła do Polski[119]. W 1961 r. T.A. Zieliński został poproszony wraz z architektem Aleksandrem Kleckim do przebudowy ołtarza i głównej nawy w tym kościele. Do ołtarza głównego zaprojektował i wykonał w aluminium prawie trzymetrową[120] rzeźbę *Chrystusa Króla*. Postać

[113] Katalog wystawy: *Zieliński*, 6.
[114] Tamże.
[115] Tamże.
[116] Tamże.
[117] Tadeusz ZIELIŃSKI, „7 rzeźb MADONNY”. Rozmowa z rzeźbiarzem przeprowadzona przez Zygmunta Kona, *Tydzień Polski* 1959, 22: 12.
[118] Tamże.
[119] A. ŁAZUKA-WITEK, „Matka Boska Kozielska 1941”.
[120] Katalog wystawy: *Zieliński*, 6.

Chrystusa, jak zauważa Stanisław Sławomir Nicieja, „jest pełna skupienia, o klarownej, symetrycznej konstrukcji, budzi podziw i emanuje potęgą”[121]. Marian Bohusz-Szyszko tak pisze o tym ołtarzu: „Ta postać Chrystusa, nie mająca sofistykujących pretensji formalnych, zdaje się obejmować rozłożonymi ramionami nie tylko modlących się, ale świat cały: *Przyjdźcie do mnie wszyscy*. Wzruszające i piękne”[122]. W kościele pw. św. Andrzeja Boboli znajdują się także płaskorzeźby do czternastu stacji Drogi Krzyżowej wykonane z cementu „o pięknej fakturze malarskiej i kolorze wydobytym specjalną techniką wynalezioną przez rzeźbiarza”[123].

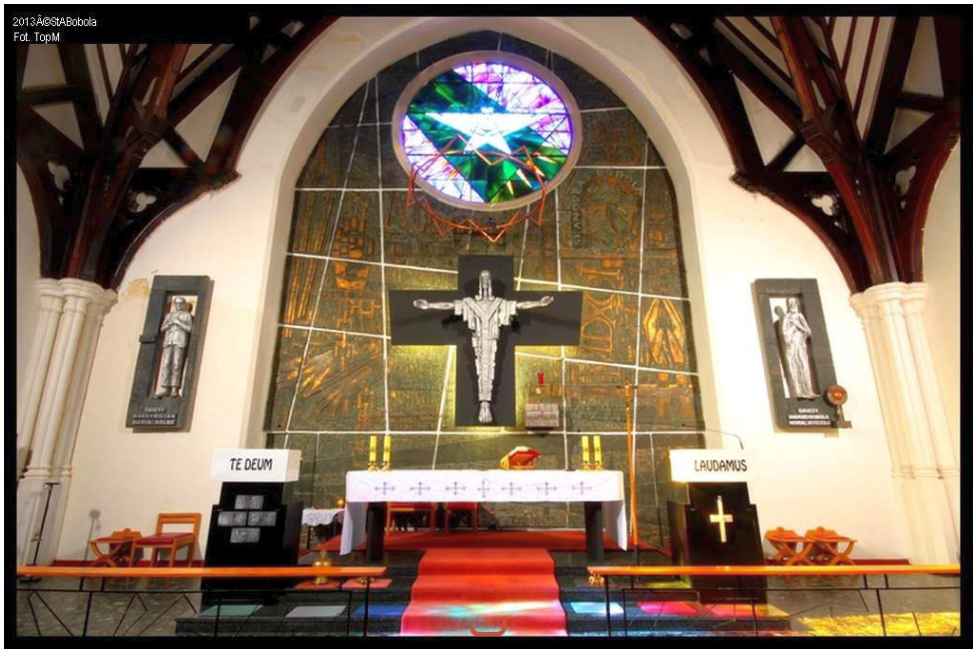

Fot. 22. Rzeźba Chrystusa Króla autorstwa T.A. Zielińskiego w kościele pw. św. Andrzeja Boboli w Londynie.
Źródło: https://www.stbobola.co.uk/pl/gallery/image?view=image&format=raw&type=orig&id=5448.

[121] S.S. NICIEJA, „Tadeusz Adam Zieliński”, 93.

[122] Marian BOHUSZ-SZYSZKO, „Problemy polskiej plastyki na emigracji”, *Tydzień Polski* 1974, 8: 6–7, w *Sztuka polska w Wielkiej Brytanii 1940-2000. Antologia*, wybrał, przygotował do druku i wstępem opatrzył Mirosław Adam Supruniuk (Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2006), 35.

[123] Tamże, 93.

Fot. 23. Kościół pw. św. Andrzeja Boboli w Londynie — widok na prezbiterium.
W centrum rzeźba Chrystusa Króla autorstwa T.A. Zielińskiego.
Źródło: https://www.stbobola.co.uk/pl/gallery/image?view=image&format=raw&type=orig&id=5446.

9 grudnia 1962 r. nastąpiło uroczyste otwarcie i poświęcenie Polskiego Centrum Katolickiego zwanego Polish Millenium House w Birmingham, pierwszego Domu Polskiego w Anglii zbudowanego od fundamentów[124]. Powstał on dzięki ofiarności polskich powojennych emigrantów jako „«pomnik» na 1000-lecie Chrztu Polski", a inicjatorem budowy był ksiądz Franciszek Kącki[125]. Budynek zaprojektował polski architekt profesor inżynier Stanisław Pomian-Połujan. Fasadę budynku zdobi figura *Madonny z Dzieciątkiem*, mająca 4,5 m wysokości[126]. Wewnątrz budynku znajduje się również 10 płaskorzeźb autorstwa Tadeusza Adama Zielińskiego, wykonanych z uszlachetnionego cementu[127].

[124] Polska Rzymskokatolicka Parafia w Birmingham, Polskie Centrum Katolickie, dostęp 6.10.2016, http://www.parafiabirmingham.org.uk/polskie-centrum-katolickie-12372.
[125] Tamże.
[126] Tamże.
[127] S.S. NICIEJA, „Tadeusz Adam Zieliński", 93.

Fot. 24. Polskie Centrum Katolickie w Birmingham.
Na fasadzie rzeźba *Madonna z Dzieciątkiem* autorstwa T. A. Zielińskiego.
Źródło: http://www.parafiabirmingham.org.uk/galerie/polskie-centrum-katolickie-tzw-polski-klub.

W okresie pobytu w Wielkiej Brytanii T.A. Zieliński był również twórcą prac o charakterze wotywnym, będących formą podziękowania za doznane łaski. Dziękczynny charakter ma m.in. kaplica-pomnik zbudowana według jego projektu w Carfin koło Glasgow w Szkocji. Została wzniesiona z inicjatywy polskich emigrantów i jest miejscem pielgrzymek katolików różnych narodowości. Ma kształt „wielkiego krzyża ujętego w ramy husarskich skrzydeł z umieszczonym wewnątrz wizerunkiem Matki Boskiej Częstochowskiej. Na odwrotnej stronie krzyża znajduje się stylizowana rzeźba klasztoru jasnogórskiego”[128].

[128] Tamże, 95.

Fot. 25. Kaplica-pomnik w Carfin koło Glasgow według projektu T.A. Zielińskiego.
Źródło: http://www.kosciol.org/images/carfin%20kapliczka.jpg?crc=3837277071.

Inną pracą T.A. Zielińskiego, przygotowaną w intencji dziękczynnej za łaskę ocalenia jest tablica ufundowana przez Polonię amerykańską, a konkretnie dorosłe już dzieci i młodzież, przebywające w czasie II wojny światowej na terenie Związku Radzieckiego i w niemieckich obozach pracy[129]. Dzieci te, „cudem ocalone od głodowej śmierci i zimna w rosyjskich łagrach”[130], z armią generała Andersa dotarły do Kenii, Nowej Zelandii, Indii, Iranu, Południowej Afryki, do USA i Palestyny[131]. Tablica, w formie mozaiki wykonanej w barwnej ceramice o wymiarach 2×0,7 m, znajduje się w krużganku Bazyliki Zwiastowania w Nazarecie. Została wykonana w 1981 r., a poświęcona rok później[132]. Przedstawia postać Matki Boskiej Zwycięskiej Kozielskiej, która swoim płaszczem otula uratowaną młodzież ukazaną na obrazie w strojach harcerskich, mundurach junaków i młodszych ochotniczek. Wokół Matki Boskiej znajdują się emblematy drużyn różnych chorągwi Związku Harcerstwa Polskiego na Wschodzie. Inskrypcje na tablicy w języku polskim i angielskim wyjaśniają gehennę tych dzieci. Napis w języku polskim: „1942–47 Powróć nas na Ojczyzny łono” umieszczony jest na dole tablicy. Nad nim znajdują się nazwy miejsc związanych z losami uratowanych dzieci: Wilno, Lwów, Katyń, Starobielsk, Kozielsk, a także krzyż jerozolimski i akronim Szkoły Młodszych Ochotniczek — SMO. Z prawej strony tablicy znajduje się anglojęzyczne objaśnienie treści obrazu, mówiące o losach i wdzięczności uratowanych dzieci: „In gratitude from thousands of Polish children delivered from Russian slavery and Nazi oppression in the Holy Land and the free world they found home, education and guidance provided by the Polish government in exile and its army”[133]. Jak zauważył Stefan Melak, „jest to, być może, najbardziej wymowne świadectwo polskiej Golgoty”[134].

[129] J.S. PARTYKA, „Madonny Golgoty Wschodu”.

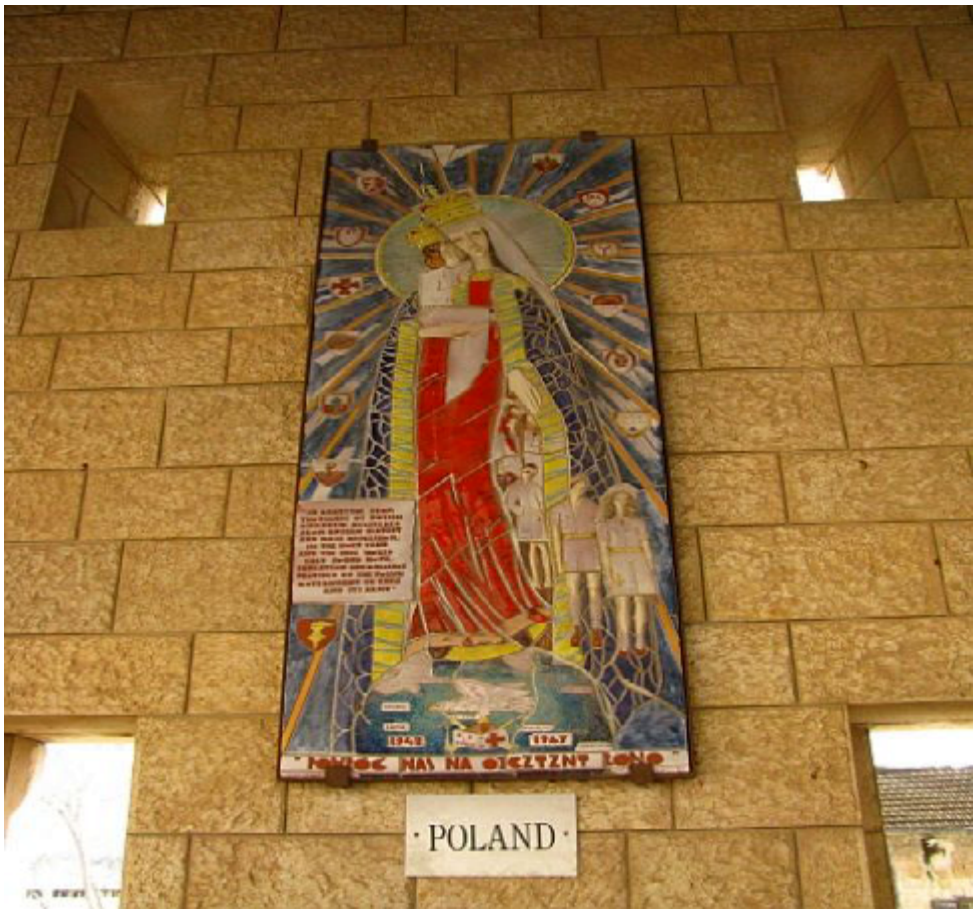
[130] Tamże.

[131] Tamże.

[132] S.S. NICIEJA, „Tadeusz Adam Zieliński”, 95.

[133] „Z wyrazami wdzięczności od tysięcy polskich dzieci ocalonych z rosyjskiej niewoli i nazistowskiej okupacji, które w Ziemi Świętej i wolnym świecie odnalazły swój dom, zdobyły wykształcenie zapewnione przez polski rząd na uchodźstwie i jego armię”. Cyt. za: J.S. PARTYKA, „Madonny Golgoty Wschodu”.

[134] S. MELAK, „Polski szlak wojenny na Ziemi Świętej”.

Fot. 26. Tablica wotywna dla Matki Boskiej za uratowanie polskiej młodzieży. Bazylika Zwiastowania, Nazaret.
Źródło: http://www.globtroter.pl/zdjecia/izrael/127353_izrael_galilea_nazaret.jpg.

Na terenie Niemiec, gdzie T.A. Zieliński przebywał w latach 1970-71 w ramach kontraktu z firmą „Alwitra" Klaussa Gebela, powstały elementy zdobnicze do dekoracji budynków, zwane panelami, wykonane z uszlachetnionego cementu[135]. Oprócz nich wykonał prace o tematyce sakralnej, m.in. stacje Drogi Krzyżowej do kościoła w Tier-Irsch koło Luksemburga[136]. Stanisław Sławomir Nicieja podaje, że prace o podobnym charakterze powstały także w Utrechcie[137].

[135] S.S. NICIEJA, „Tadeusz Adam Zieliński", 94.
[136] Tamże.
[137] A. SIOMKAJŁO, „Zieliński Tadeusz Adam".

T.A. Zieliński aktywnie uczestniczył w życiu polskiej społeczności artystycznej w Londynie, która spotykała się w polskich kawiarniach. Te nieformalne zebrania, podczas których prowadzono dysputy intelektualne, z czasem nabrały charakteru regularnych spotkań. W każdy pierwszy czwartek miesiąca w kawiarni „Łowiczanka" odbywały się odczyty na tematy związane ze sztuką, bogato ilustrowane przeźroczami. Były one uznawane za jedne z najważniejszych wydarzeń służących swobodnej dyskusji intelektualnej. W latach 1953–1993 odbyło się ponad 100 takich spotkań, w których brał udział m.in. T.A. Zieliński. Ich organizatorem i prowadzącym był Władysław R. Szomański[138]. Zieliński działał także w Konfraterni Artystów Polskich, organizacji skupiającej literatów, plastyków i innych twórców, która powstała w Londynie w 1975 r. Był członkiem jej zarządu — jako jeden z dwóch wiceprezesów. Celem działania Konfraterni było organizowanie odczytów, wystaw, zebrań dyskusyjnych, koncertów czy wieczorów literackich[139]. Był współfundatorem kolekcji sztuki, składającej się z 24 dzieł (w tym również jego), która została przekazana Polskiemu Ośrodkowi Społeczno-Kulturalnemu 12 grudnia 1967 r.[140]

Twórczość T.A. Zielińskiego była eksponowana na różnych wystawach indywidualnych i zbiorowych o charakterze lokalnym i międzynarodowym. Jedną z pierwszych, na której pokazywał swoje prace, była wystawa w obozie dla rodzin wojskowych w brytyjskim Rednal koło Oswestry w dniach 25–28 kwietnia 1948 r. Zieliński zaprezentował na niej 45 akwareli, pasteli i obrazów olejnych (portretów i pejzaży), a także fotografie swoich rzeźb w Tyberiadzie oraz projekty rzeźb do stacji III i IV Drogi Krzyżowej w Jerozolimie[141]. Jako członek The Young Artists' Association, powstałej w 1948 r. z inicjatywy grupy młodych studentów szkół malarskich, oraz „Grupy 49" wziął udział w pierwszej wystawie ich prac, „First Annual Exhibition — Paintings, Drawings, Sculpture", zorganizowanej przez to Stowarzyszenie. Odbyła się ona w dniach 23 marca – 13 kwietnia 1949 r. w Londynie w Kingley Gallery. Zieliński był jednym z 24 artystów prezentujących swoje prace[142].

[138] Ewa STEPAN, „Sto «czwartków» Szomańskiego", *Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza* 54 (1993), 50 (z 1.03.1993): 6.

[139] „Kronika. Konfraternia Artystów Polskich" *Wiadomości* [online] 1975, 14 (1514): 4, dostęp: 15.04.2017, http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=2796&from=publication.

[140] Marian BOHUSZ-SZYSZKO, „Zbiory sztuki polskiej w Londynie", *Tydzień Polski* 1968, 47: 7, w *Sztuka polska w Wielkiej Brytanii 1940-2000. Antologia*, 37.

[141] „Wystawa obrazów w obozie Rednal", *Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza* 9 (1948) (numer z 17.05.1948): 3.

[142] Marian BOHUSZ-SZYSZKO, „Młodzi malarze polscy w Kingley Gallery", *Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza* 10 (1949) (numer z 13.04.1949): 3.

Podczas Festival of Britain, odbywającego się w 1950 r. w Londynie, zorganizowano w Lambeth Palace międzynarodową wystawę, podczas której prezentowana była sztuka sakralna. Znalazło się na niej kilka rzeźb Tadeusza Adama Zielińskiego, m.in. *Pieta*, duża płaskorzeźba w drewnie przedstawiająca złożenie Chrystusa do grobu, oraz rzeźba głowy Chrystusa, wykonana w drewnie wiązowym. Po Festiwalu *Pieta* była wystawiona w watykańskiej galerii „Sacra Art" podczas International Sacred Art Exhibition, a rzeźba głowy Chrystusa została zakupiona do Południowej Afryki[143]. W 1952 r. w londyńskim Institute of Contemporary Art miała miejsce pokonkursowa wystawa na koncepcję pomnika Nieznanego Więźnia Politycznego, na której zaprezentowano projekt przygotowany przez T.A. Zielińskiego[144]. W Polskiej YMCA, przy londyńskim Kensington Gdns Sq., w maju 1956 r. zorganizowano wystawę Free Painters Group, w której, obok innych artystów (m.in. H. Nałęcz, J. Baranowskiej, T. Ilnickiego, L. Sawickiego i J. Karskiego) swoje prace wystawiał także T.A. Zieliński[145].

Prace T.A. Zielińskiego prezentowane były również podczas dorocznych wystaw organizowanych przez Zrzeszenie Plastyków Polskich w Wielkiej Brytanii (ZPPwWB), m.in.:

- w londyńskiej Galerii Grabowskiego w dniach 8 listopada – 30/31 grudnia 1961 r. podczas wystawy „Tension and Contrast" pokazano 39 prac osiemnastu artystów, w tym cementową rzeźbę T.A. Zielińskiego[146];
- w The New Vision Centre Gallery przy Marble Arch w Londynie między 9 a 28 listopada 1964 r. podczas wystawy „Colour and Rhytm" swoje rzeźby i obrazy zaprezentowało 26 członków ZPPwWB, w tym także T.A. Zieliński[147];
- w Polskim Ośrodku Społeczno-Kulturalnym (POSK) w Londynie, m.in. w grudniu 1965 r., wśród prawie 70 prac 20 artystów plastyków, wystawiono trzy rysunki i trzy rzeźby T.A. Zielińskiego[148];

[143] Mark DEVEY, „O jednym artyście", *Merkuriusz Polski — Życie Akademickie — Młoda Sztuka* 1963, 3–4 (153–154): 3.

[144] Tamże

[145] Stefan LEGEŻYŃSKI, „Obrazy i rzeźby grupy «Free Painters»", *Gazeta Niedzielna* 1956, 24 (370): 6.

[146] Marian BOHUSZ-SZYSZKO, „Doroczna wystawa Zrzeszenia Plastyków Polskich w Wielkiej Brytanii w Galerii Grabowskiego w Londynie (8.XI – 31.XII.1961)", *Merkuriusz Polski — Życie Akademickie – Młoda Sztuka* 1961, 11–12 (138–139): 10–11.

[147] (m.), „Tłumy na otwarciu wystawy obrazów i rzeźb", *Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza* 25 (1964) (numer z 23.11.1964): 3.

[148] (k.), „Wystawa Zrzeszenia Polskich Plastyków", *Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza* 26 (1965) (numer z 20.12.1965): 3.

– w Cassel Gallery (Londyn) w dniach 16 lutego – 6 marca 1967 r. miała miejsce wystawa „Rhytm 1967", na której zaprezentowano 66 obrazów i rzeźb 31 artystów, w tym także prace T.A. Zielińskiego[149];
– w Centaur Gallery Jana Wieliczki (Highgate Village, Londyn) w dniach 18 marca – 15 kwietnia 1975 r. wystawiono m.in. prace T.A. Zielińskiego[150];
– w POSK w Londynie w 1979 r. podczas wystawy „Sztuka polska w czasie wojny 1939–1945", odbywającej się w czterdziestą rocznicę najazdu na Polskę i Kampanii Wrześniowej, swoje prace prezentował T.A. Zieliński[151];

Rzeźby T.A. Zielińskiego przedstawiano także podczas innych wystaw zbiorowych prezentujących obrazy i rzeźby polskich artystów: w listopadzie 1965 r. w londyńskiej Barrett Gallery wśród prac 19 artystów znalazły się również prace T.A. Zielińskiego[152]; 10 listopada 1968 r., w Polskim Ośrodku Katolickim (Ealing, Londyn) zorganizowano wystawę prac trojga polskich artystów: Haliny Karskiej, Tadeusza Zielińskiego i Bronisława Jarosza[153].

W okresie między 20 listopada a 3 grudnia 1977 r. w POSK Gallery (Londyn) miała miejsce wystawa „Five Sculptors", prezentująca prace pięciu polskich rzeźbiarzy: Andrzeja Bobrowskiego, Mariana Kościałkowskiego, Jerzego Stockiego, Aleksandra Wernera i Tadeusza A. Zielińskiego[154]. Marian Bohusz-Szyszko określił ją jako rewelacyjną i dodał: „mimo że param się przecie wizją polskiej plastyki w Anglii od wielu lat — nie zdawałem sobie przedtem sprawy, jak świetny zespół rzeźbiarski mamy wśród nas"[155]. Komplementował m.in. jednego z artystów — Tadeusza Adama Zielińskiego: „Trzeba stwierdzić ogromne rozszerzenie i pogłębienie wizji tego artysty w ostatnich latach. Coraz bardziej zbliża się on do monumentalności. Dużo tworzył w lanych metalach. Coraz częściej widzimy teraz mocne jego kreacje w drzewie, gdzie figuratywność łączy się z abstrakcyjną grą materii. Gładko obrabiane drzewo kontrastuje Zieliński szorpatymi partiami kory. Dwa posągi pozostałe po wystawie w przedsionku POSK — mają prawdziwą siłę deko-

[149] (znk), „Wystawa Zrzeszenia Plastyków", *Tydzień Polski* 1967, 8: 5.
[150] „Nagroda Plastyków", *Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza* 36 (1975), 79 (z 4.04.1975): 4.
[151] Mieczysław PASZKIEWICZ, „Obecni i nieobecni", *Wiadomości* 1980, 3 (1764): 3, w *Sztuka polska w Wielkiej Brytanii 1940-2000. Antologia*, 109.
[152] (a.m.), „Zbiorowa wystawa", *Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza* 26 (1965), 284 (z 29. 11.1965): 3.
[153] [Ogłoszenie], *Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza* 29 (1968) (numer z 9.11.1968); „Sztuka polska na Ealingu", *Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza* 29 (1968) (numer z 16.11.1968): 12.
[154] Marian BOHUSZ-SZYSZKO, „Wystawa pięciu rzeźbiarzy", *Wiadomości* 1978, 9 (1665): 3, w *Sztuka polska w Wielkiej Brytanii 1940-2000. Antologia*, 288–289.
[155] Tamże

racyjną”[156]. Inne wystawy, w których T.A. Zieliński także brał udział, to m.in. „Canadian National Exhibition” w Toronto w Kanadzie czy wystawa sztuki sakralnej podczas World Eucharistic Congress w Monachium w 1960 r.[157]

Na szczególną uwagę zasługuje indywidualna wystawa zorganizowana w 1965 r. w polskiej Cassel Gallery w Londynie[158]. Artysta przygotowywał się do niej od 1963 r., kiedy to, jak zauważa Mark Devey, „rozpoczął pracę dla siebie, uwolniony od nacisków i wpływów swoich klientów, którzy go hamowali i zatrzymywali w jego śmiałej wizji... Zamknął się w swojej pracowni na Western Avenue i postanowił w ciągu roku przygotować 25-30 rzeźb na własna wystawę”[159]. Już wcześniej Marian Bohusz-Szyszko przewidywał, że wystawa będzie „rewelacją zupełnie nowego i poważnego talentu"[160]. T.A. Zieliński pokazał na niej 36 rzeźb wykonanych w różnych rodzajach drewna (z wiązu, jaworu, dębu, kasztanowca, jesionu), brązie syntetycznym i w uszlachetnionym, kolorowanym cemencie. Ich tematyka była bardzo zróżnicowana. Były to prace przedstawiające: zwierzęta (*Głowa bizona*, jesion, 45 cm; *Zwierzęta*, barwiony cement, 76 cm; *Ryba*, barwiony cement, 36 cm; *Ptak I*, dąb, 105 cm; *Czarny i biały ptak*, jesion, 50 cm; *Mewa*, barwiony cement, 40 cm; *Kot*, kamień, 33 cm; *Bizon,* aluminium, 41 cm; *Ptak II*, aluminium, 18 cm; *Ryba*, aluminium, 41 cm;), ludzi (*Pieta I*, brąz syntetyczny, 89 cm; *Pieta II*, brąz syntetyczny, 64 cm; *Księżniczka Nocy*, brąz syntetyczny, 152 cm; *Mojżesz*, brąz syntetyczny, 112 cm; *Portret Lincolna*, wiąz, 48 cm; *Popiersie młodego mężczyzny*, wiąz, 76 cm; *Spartakus*, wiąz, 178 cm; *Król z sokołem*, wiąz, 147 cm; *Nimfa*, wiąz, 89 cm; *Dziewczyna*, barwiony cement, 86 cm; *Para*, brąz syntetyczny, 152 cm; *Nurek*, dąb, 193 cm; *Mojżesz II*, aluminium, 97 cm; *Głowa*, aluminium, 30 cm), postacie (*Chimera I*, wiąz,140 cm; *Chimera II*, wiąz, 127cm; *Upadły Anioł*; kasztanowiec, 86 cm;), sceny (*Kuszenie*, dąb, 61 cm), krucyfiksy (*Ukrzyżowanie,* brąz syntetyczny, 229 cm; *Ukrzyżowanie II*, aluminium, 101 cm), inne (*Chusta św. Weroniki*, barwiony cement, 76 cm; *Panele architektoniczne*, brąz syntetyczny; *Panel abstrakcyjny*, barwiony cement, 46 cm*; Mobilna konstrukcja*, aluminium, 147 cm; *Panel Ikona*, barwiony cement, 84 cm; *Lot,* aluminium, 15 cm)[161]. Spośród prezentowanych prac do

[156] Tamże

[157] Katalog wystawy: *Zieliński*, 6.

[158] Tamże.

[159] M. DEVEY, „O jednym artyście”, 3

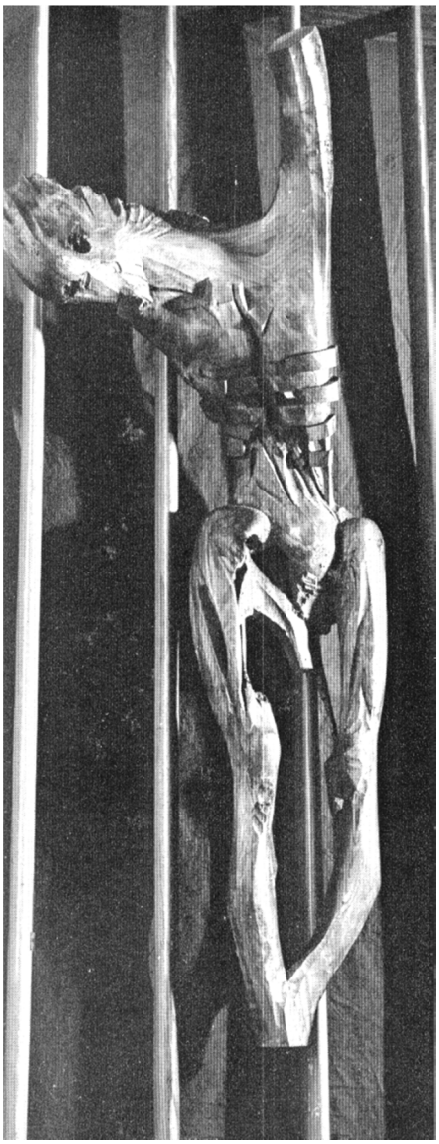
[160] Marian BOHUSZ-SZYSZKO, „Cudze chwalicie swego nie znacie”, *Tydzień Polski* 1964, 18: 4, w *Sztuka polska w Wielkiej Brytanii 1940-2000. Antologia*, 340.

[161] Katalog wystawy: *Zieliński*.

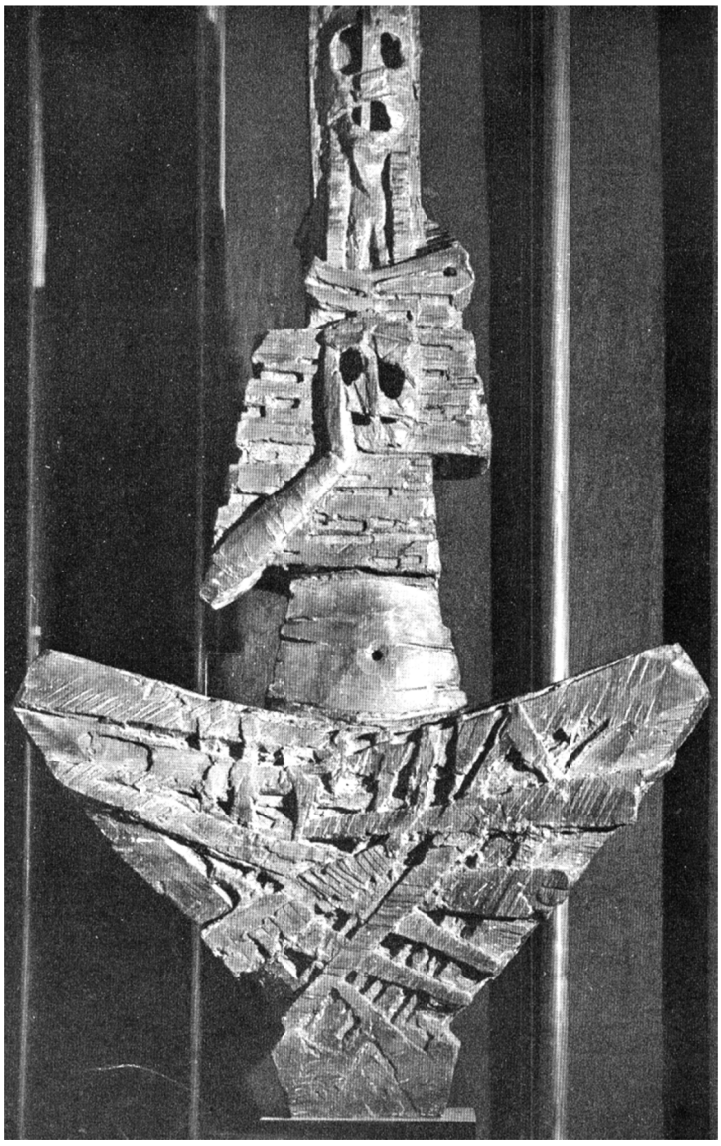
Mariana Bohusz-Szyszki najbardziej przemawiały *Ukrzyżowania*. „Pierwsze monumentalne i w rozmiarach, i w ekspresji, nie zatraciło właśnie siły duchowego wyrazu, mimo formalnej gry właściwościami nowo wynalezionego stopu, nazwanego w katalogu po angielsku *synthetic bronze*. Drugie — w aluminium — jest ciekawą plastyczną parafrazą Ukrzyżowanego; ale i tu przegląda przez rozwiązanie formalne prawdziwy pietyzm artysty”[162].

Marian Bohusz-Szyszko, piszący recenzję z tej wystawy, zwrócił uwagę, że T.A. Zieliński nie zatracił się w chaosie ścierania się różnych wizji artystycznych, a „zachował w swej wypowiedzi prawdę wewnętrzną i jest ona widoczna w jego pracach”[163]. Podkreśla także, że „uderza na tej wystawie bujna młodość; aż dziw, że to dzieła człowieka, którego tylko kilka lat dzieli od sześćdziesiątki. Bo jasne jest: Zieliński dopiero w ostatnich latach wyszedł w swej sztuce poza prowincję, dopiero teraz porwał go strumień epoki”[164]. Natomiast przywoływany już także Zygmunt Turkiewicz zauważa, że w twórczości rzeźbiarskiej T.A. Zielińskiego dokonała się ewolucja od bardzo wyrazistych, pełnych wewnętrznego uczucia prac przedstawiających postać Chrystusa i ukrzyżowanie do najnowszych rzeźb (prezentowanych na tej wystawie) np. *Król z sokołem*, która ma charakter dostojnej, poetyckiej kompozycji[165].

[162] Marian BOHUSZ-SZYSZKO, „Rzeźby Tadeusza Zielińskiego”, *Tydzień Polski* 1965, 14: 5, w *Sztuka polska w Wielkiej Brytanii 1940-2000. Antologia*, 233–234.
[163] Tamże
[164] Tamże
[165] Zygmunt TURKIEWICZ, w Katalog wystawy: *Zieliński*, 3. Przekład autorki.

Fot. 27. *Spartakus*, wiąz, 178 cm, wystawa w Cassel Gallery w Londynie.
Źródło: Katalog wystawy: *Zieliński.*

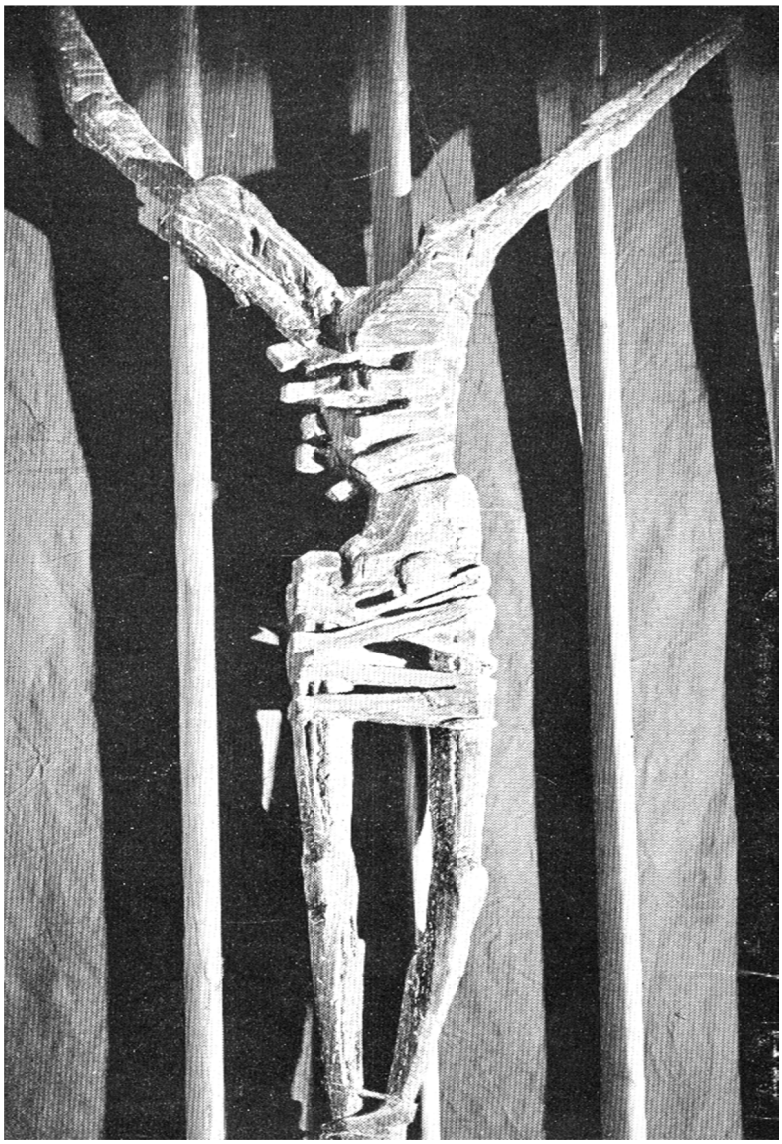
Fot. 28. *Księżniczka Nocy*, syntetyczny brąz, 152 cm, wystawa w Cassel Gallery w Londynie.
Źródło: Katalog wystawy: *Zieliński.*

Fot. 29. *Popiersie młodego mężczyzny*, wiąz, 76 cm, wystawa w Cassel Gallery w Londynie.
Źródło: Katalog wystawy: *Zieliński*.

Fot. 30. *Król z sokołem,* wiąz, 147 cm; Wystawa w Cassel Gallery w Londynie.
Źródło: Katalog wystawy: Zieliński.

Fot. 31. *Ukrzyżowanie*, brąz syntetyczny, 229 cm; Wystawa w Cassel Gallery w Londynie.
Źródło: Katalog wystawy: *Zieliński*.

Fot. 32. Tadeusz Adam Zieliński, artysta rzeźbiarz i malarz zamieszkały w Londynie.
Źródło: M. DEVEY, „O jednym artyście", 2.

Franciszek Różycki w pośmiertnym wspomnieniu o Tadeuszu Adamie Zielińskim napisał „[…] był skromny z natury. Uznania nie oczekiwał, o nic nie ubiegał; obca była mu ludzka próżność […]"[166]. Był tym, który na okrutnej ziemi dał swoim druhom Matkę Boską, namiastkę opieki nieba i mit, który przetrwał. Była z nimi, dodawała otuchy i teraz, gdy już po żołnierzach została tylko pamięć, Ona trwa nadal surowa i godna, przypomina wszystko, co widzieli i przeżyli ci, co ją nieśli w plecakach. A po wojnie Tadeusz Adam Zieliński „pracował na realizacją swoich wizji, wizji o pięknie i prawdzie, które nosił w duszy, […] a każda niemal praca tego artysty jest jakimś innym, zaczarowanym światem"[167].

Tadeusz Adam Zieliński, porucznik 2 Korpusu, artysta-rzeźbiarz i malarz zmarł 25 listopada 1993 r. w Londynie. „Nabożeństwo żałobne odbyło się w tym kościele, w którym artysta-rzeźbiarz modlił się dłutem, upiększając go na Bożą chwałę"[168].

[166] Franciszek RÓŻYCKI, „Smutny pogrzeb śp. Tadeusza Zielińskiego", *Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza* 54 (1993) (numer z 29.12.1993): 5.
[167] M. DEVEY, „O jednym artyście", 2.
[168] F. RÓŻYCKI, „Smutny pogrzeb".

BIBLIOGRAFIA

ADLER, Adam. „Polskie Stacje Drogi Krzyżowej”. *Tydzień Polski* 4 (1962) z 14 .04.1962: 3.

(a.m.). „Zbiorowa wystawa”. *Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza* 26 (1965), 284 z 29.11.1965: 3.

„Autorka pomnika”. *Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza* 29 (1968), 30 z 3.02.1968: 6.

BOHUSZ-SZYSZKO, Marian. „Cudze chwalicie swego nie znacie”. *Tydzień Polski* 6 (1964), 18: 4. W *Sztuka polska w Wielkiej Brytanii 1940-2000. Antologia*. Wybrał, przygotował do druku i wstępem opatrzył Mirosław Adam Supruniuk, 340. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2006.

BOHUSZ-SZYSZKO, Marian. „Doroczna wystawa Zrzeszenia Plastyków Polskich w Wielkiej Brytanii w Galerii Grabowskiego w Londynie (8.XI – 31.XII.1961)”. *Merkuriusz Polski-Życie Akademickie – Młoda Sztuka* (1961), 11-12 (138-139): 10–11.

BOHUSZ-SZYSZKO, Marian. „Młodzi malarze polscy w Kingley Gallery”. *Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza* 10 (1949) z 13.04.1949: 3.

BOHUSZ-SZYSZKO, Marian. „Problemy polskiej plastyki na emigracji”. *Tydzień Polski* 1974, 8: 6–7. W *Sztuka polska w Wielkiej Brytanii 1940-2000. Antologia*. Wybrał, przygotował do druku i wstępem opatrzył Mirosław Adam Supruniuk, 35. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2006.

BOHUSZ-SZYSZKO, Marian. „Rzeźby Tadeusza Zielińskiego”. *Tydzień Polski* 1965, 14: 5. W *Sztuka polska w Wielkiej Brytanii 1940-2000. Antologia*. Wybrał, przygotował do druku i wstępem opatrzył Mirosław Adam Supruniuk, 233–234 Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2006.

BOHUSZ-SZYSZKO, Marian. „Wystawa pięciu rzeźbiarzy”. *Wiadomości* 1978, 9 (1665): 3. W *Sztuka polska w Wielkiej Brytanii 1940-2000. Antologia*. Wybrał, przygotował do druku i wstępem opatrzył Mirosław Adam Supruniuk, 288–289. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2006.

BOHUSZ-SZYSZKO, Marian. „Zbiory sztuki polskiej w Londynie”. *Tydzień Polski* 1968, 47: 7. W *Sztuka polska w Wielkiej Brytanii 1940-2000. Antologia*. Wybrał, przygotował do druku i wstępem opatrzył Mirosław Adam Supruniuk, 37. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2006,

Bolesławskie wieczory z kapitanem Franciszkiem Leśniakiem weteranem II Wojny Światowej. Red. Józef Liszka. Katowice: Wydawnictwo Agencja Artystyczna PARA, 2009.

DEVEY, Mark. „O jednym artyście”. *Merkuriusz Polski — Życie Akademickie — Młoda Sztuka* 1963, 3–4 (153–154): 2–3.

„Historia obrazu Matki Bożej Kozielskiej-Zwycięskiej spisana przez twórcę obrazu — Tadeusza Zielińskiego”. Dostęp 16.01.2016, https://sagaa.wordpress.com/2009/06/07/wstep/.

Katalog wystawy: *Zieliński.* 16th March-6th April, 1965. [Londyn], Cassel Gallery, 8a Thurloe Place, S.W.7.

(k.). „Wystawa Zrzeszenia Polskich Plastyków”. *Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza* 26 (1965) (numer z 20.12.1965): 3.

KLUGMAN, Aleksander. *Polonica w Ziemi Świętej.* Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1994.

KOWALIK, Krzysztof P. „Tyberiadzkie ślady przeszłości”. *Opiekun. Dwutygodnik Diecezji Kaliskiej* [online]. Dostęp: 30.09.2016, http://www.opiekun.kalisz.pl/index.php?dzial=artykuly&kat=ziemiaswieta&id=221.

KRASOŃ, Józef. „Polskie Stacje Drogi Krzyżowej w Jerozolimie”. *Tygodnik Powszechny* 1960 (z 23.10.1960).

„Kronika. Konfraternia Artystów Polskich”. *Wiadomości* [online] 1975, 14 (1514): 4. Dostęp: 15.04 2017, http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=2796&from=publication.

LEGEŻYŃSKI, Stefan. „Obrazy i rzeźby grupy «Free Painters»”, *Gazeta Niedzielna* 1956, 24 (370): 6.

ŁAZUKA-WITEK, Anna. „Matka Boska Kozielska 1941", *Rodak press. Magazyn politycznie niepoprawny* [online]. Dostęp 25.09.2016, http://www.rodaknet.com/rp_witek.htm.

(m.). „Tłumy na otwarciu wystawy obrazów i rzeźb". *Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza* 25 (1964) (numer z 23.11.1964): 3.

MELAK, Stefan. „Polski szlak wojenny na Ziemi Świętej", Civitas Christiana [online], 2008, 4. Dostęp 15.01.2016, http://e-civitas.pl/polski-szlak-wojenny-na-ziemi-swietej/.

„Nagroda Plastyków", *Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza* 36 (1975), 79 (z 4.04.1975): 4.

NICIEJA, Stanisław Sławomir. „Tadeusz Adam Zieliński, twórca płaskorzeźby Matki Boskiej Kozielskiej". *Więź* 37 (1994), 11 (433): 85-96.

„Niezwykłe polskie wizerunki Matki Bożej. Matka Boża Kozielska Zwycięska". Czas i miejsce powstania: 1941, Kozielsk. Lokalizacja: Londyn, kościół św. Andrzeja Boboli, dostęp 30.03. 2016, http://www.swzygmunt.knc.pl/OTHERMARYs/POLISH/HTMs/003OMPL_MBKOZIELSKA ZWYCIESKA_01.htm.

Stanisław PARTYKA, „Madonny Golgoty Wschodu". *Królowa Apostołów — Miejsca Święte* [online], 2011, 11. Dostęp 27.09.2016, http://ecclesia.org.pl/ms/index.php?option=com_content &view=article&id=700:madonny-golgoty-wschodu&catid=201:11-2011.

PARTYKA, Jan Stanisław. „Matka Boska bez kaplicy". *Miesięcznik Civitas Christiana* (2009), 11 (42) [online]. Dostęp 25.10.2016, http://e-civitas.pl/matka-boska-bez-kaplicy/.

PASZKIEWICZ, Mieczysław. „Obecni i nieobecni". *Wiadomości* 1980, 3 (1764): 3. W: W *Sztuka polska w Wielkiej Brytanii 1940-2000. Antologia*. Wybrał, przygotował do druku i wstępem opatrzył Mirosław Adam Supruniuk, 109. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2006.

Polska Via Dolorosa. Film dokumentalny, 2003. Reżyseria Michała Nekanda-Trepka, scenariusz Michała Nekanda-Trepka, Film Polski.PL. Internetowa baza filmu polskiego. Dostęp 15.02. 2016, http://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=4216861.

Polskie Centrum Katolickie. [online], [dostęp: 610.2016]. Dostępny w WWW:
http://www.parafiabirmingham.org.uk/polskie-centrum-katolickie-12372

S.P. „Polskie Stacje Drogi Krzyżowej w Jerozolimie". Korespondencja własna *Gazety Niedzielnej*, *Gazeta Niedzielna* (Londyn) z 5.04.1953.

SIOMKAJŁO, Alina. „Zieliński Tadeusz Adam". W *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii.* Red. Kazimierz Dopierała. T. 5, 415. Toruń: Oficyna Wydawnicza Kucharski, 2005.

STEPAN, Ewa. „Sto «czwartków» Szomańskiego", *Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza* 54 (1993), 50 (z 1.03.1993): 6.

SUPRUNIUK, Mirosław Adam. „«Trwałość i płynność»: sztuka polska w Wielkiej Brytanii w XX wieku — wstęp do opisu", *Archiwum Emigracji. Studia, szkice, dokumenty* [online], 2006, 1–2 (7–8): 139. Dostęp 6.10.2016, http://bazhum.muzhp.pl/media//files/Archiwum_Emigracji_ studia_ szkice_dokumenty/Archiwum_Emigracji_studia_szkice_dokumenty-r2006-t1_2_(7_8)/Archiwum_ Emigracji_studia_szkice_dokumenty-r2006-t1_2_(7_8)-s127-159/Archiwum_Emigracji_studia_ szkice_dokumenty-r2006-t1_2_(7_8)-s127-159.pdf

SUPRUNIUK, Mirosław Adam. „Co drugi dzień wernisaż. Polskie wydarzenia artystyczne w Wielkiej Brytanii w roku 1959". *Archiwum Emigracji. Studia, szkice, dokumenty* 2010, 1-2 (12-13): 187–241.

„Sztuka polska na Ealingu". *Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza* 29 (1968) (numer z 16.11. 1968): 12.

RÓŻYCKI, Franciszek. „Smutny pogrzeb śp. Tadeusza Zielińskiego". *Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza* 54 (1993) (numer z 29.12.1993): 5.

TURKIEWICZ, Zygmunt. W Katalog wystawy: *Zieliński.* 16th March-6th April, 1965. [Londyn], Cassel Gallery, 8a Thurloe Place, S.W.7.

W.Ch. [Walerian CHARKIEWICZ]. „Matka Boska Kozielska". *Katolicki Tygodnik Religijno-Społeczny „Życie"* 1949, 50: 4.

„Wystawa obrazów w obozie Rednal". *Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza* 9 (1948) (numer z 17.05.1948): 3.

ZIELIŃSKI, Tadeusz. „7 rzeźb MADONNY". Rozmowa z rzeźbiarzem przeprowadzona przez Zygmunta Kona. *Tydzień Polski* 1959, 22: 12.

ZIELIŃSKI, Tadeusz Adam. „Matka Boska Kozielska". *Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza* 51 (1990) (numer z 26.07.1990): 6.

(znk). „Wystawa Zrzeszenia Plastyków". *Tydzień Polski* 1967, 8: 5.

ZYBERT, Elżbieta Barbara. „Polacy i Droga Krzyżowa w Jerozolimie". W *Muzeum etyczne. Księga dedykowana prof. Stanisławowi Waltosiowi w 85. rocznicę urodzin*. Red. Dorota Folga-Januszewska, 179–192. Kraków: Universitas, 2017.

SPIS ILUSTRACJI

Fot.1. Porucznik Tadeusz Adam Zieliński. Źródło: *Bolesławskie wieczory z kapitanem Franciszkiem Leśniakiem weteranem II wojny światowej*, red. Józef Liszka (Katowice: Para, 2009), 231.

Fot. 2. *Matka Boska Zwycięska Kozielska*. Kościół pw. św. Andrzeja Boboli, Londyn. Źródło: https://www.stbobola.co.uk/pl/gallery/image?view=image&format=raw&type=orig&id=4293.

Fot. 3. *Matka Boska Zwycięska Kozielska*. Kościół pw. św Andrzeja Boboli, Londyn. Źródło: https://www.stbobola.co.uk/pl/gallery/image?view=image&format=raw&type=orig&id=4301

Fot. 4. Znaczek z Matką Boską Kozielską. Poczta Niezależna. Źródło: Matka Boska Kozielska/ Poczta Niezależna. http://www.sowiniec.com.pl/php/sow_szukaj1a.php?sID= 45827 &1ID3 =28&s=1

Fot. 5. Znaczek z Matką Boską Zwycięską Kozielską. Poczta Polska. Źródło: http://www.filatelistyka. poczta-polska.pl.

Fot. 6. Monument-ołtarz dedykowany Matce Boskiej Częstochowskiej — Królowej Korony Polskiej, Tyberiada. Źródło: *Bolesławskie wieczory z kapitanem Franciszkiem Leśniakiem weteranem II wojny światowej*, red. Józef Liszka (Katowice: Para, 2009), 229.

Fot. 7. Porucznik Zieliński i ojciec Mariano wraz z pomocnikami na tle ołtarza. Źródło: *Bolesławskie wieczory z kapitanem Franciszkiem Leśniakiem weteranem II wojny światowej*, red. Józef Liszka (Katowice: Para, 2009), 233.

Fot. 8. Grupa wykonawców ołtarza na tle swojego dzieła. Źródło: *Bolesławskie wieczory z kapitanem Franciszkiem Leśniakiem weteranem II wojny światowej*, red. Józef Liszka (Katowice: Para, 2009), 232.

Fot. 9. *Scena pojmania Chrystusa*. Mozaika w Bazylice Agonii w Jerozolimie. Fot. Elżbieta Barbara Zybert.

Fot. 10. Mozaiki w absydzie Bazyliki Agonii w Jerozolimie. Fot. Elżbieta Barbara Zybert.

Fot. 11. Płaskorzeźba dłuta Antoniego Minghettiego według projektu T.A. Zielińskiego nad wejściem do III Stacji Drogi Krzyżowej w Jerozolimie. Elżbieta Barbara Zybert.

Fot. 12. Ołtarz III stacji Drogi Krzyżowej w Jerozolimie z rzeźbą przedstawiającą Jezusa upadającego pod krzyżem według projektu T.A. Zielińskiego dłuta Antoniego Minghettiego według projektu T.A. Zielińskiego. Fot. Dariusz Kuźmina.

Fot. 13. Projekt ołtarza z rzeźbą Jezusa upadającego pod krzyżem do III stacji Drogi Krzyżowej w Jerozolimie autorstwa T.A. Zielińskiego. Fot. Elżbieta Maruszak.

Fot. 14. Rysunek projektu ołtarza z rzeźbą Jezusa upadającego pod krzyżem do III Stacji Drogi Krzyżowej w Jerozolimie autorstwa T.A. Zielińskiego. Fot. Elżbieta Maruszak.

Fot. 15. Stacja IV Drogi Krzyżowej w Jerozolimie, nad wejściem płaskorzeźba według projektu T.A. Zielińskiego, w głębi ormiański kościół katolicki pw. Najświętszej Marii Panny „Spasmos". Fot. Elżbieta Barbara Zybert.

Fot. 16. Dawne wejście do kaplicy IV stacji Drogi Krzyżowej w Jerozolimiw, nad nim płaskorzeźba według projektu T.A. Zielińskiego. Źródło: www.swanna.pl/prw/ziemia_ sw/dk/dk06.jpg

Fot. 17. Ołtarz do IV stacji Drogi Krzyżowej w Jerozolimie wykonany według projektu T.A. Zielińskiego. Fot. Elżbieta Barbara Zybert.

Fot. 18. Rysunek projektu ołtarza do IV stacji Drogi Krzyżowej w Jerozolimie autorstwa T.A. Zielińskiego. Fot. Elżbieta Maruszak.

Fot. 19. Tablica upamiętniająca porucznika T.A. Zielińskiego, księdza S. Pietruszkę-Jabłonowskiego oraz żołnierzy i emigrantów polskich, zasłużonych dla budowy III stacji Drogi Krzyżowej w Jerozolimie. Fot. Mariusz Olczak.

Fot. 20. Tablica upamiętniająca porucznika T.A. Zielińskiego, księdza S. Pietruszkę-Jabłonowskiego oraz żołnierzy i emigrantów polskich, zasłużonych dla budowy IV stacji Drogi Krzyżowej w Jerozolimie. Fot. Mariusz Olczak.

Fot. 21. *Matka Boża Światłości*. Klasztor Urszulanek, Londyn. Fot. Una McCreesh OSU, Ursulinas UK

Fot. 22. Rzeźba Chrystusa Króla autorstwa T.A. Zielińskiego w kościele pw. św. Andrzeja Boboli w Londynie. Źródło: https://www.stbobola.co.uk/pl/gallery/image?view=image&format=raw&type=orig&id=5448.

Fot. 23. Kościół pw. św. Andrzeja Boboli w Londynie — widok na prezbiterium. W centrum rzeźba Chrystusa Króla autorstwa T.A. Zielińskiego Źródło: https://www.stbobola.co.uk/pl/gallery/image?view=image&format=raw&type=orig&id=4276.

Fot. 24. Polskie Centrum Katolickie w Birmingham. Na fasadzie rzeźba *Madonna z Dzieciątkiem* autorstwa T.A. Zielińskiego. Źródło: http://www.parafiabirmingham.org.uk/galerie/ polskie-centrum-katolickie-tzw-polski-klub.

Fot. 25. Kaplica-pomnik w Carfin koło Glasgow według projektu T.A. Zielińskiego. Źródło: http://www.kosciol.org/images/carfin%20kapliczka.jpg?crc=3837277071

Fot. 26. Tablica wotywna dla Matki Boskiej za uratowanie polskiej młodzieży. Bazylika Zwiastowania, Nazaret. Źródło: http://www.globtroter.pl/zdjecia/izrael/127353_izrael_ galilea_ nazaret.jpg.

Fot. 27. *Spartakus*, wiąz, 178 cm, wystawa w Cassel Gallery w Londynie. Źródło: Katalog wystawy: *Zieliński*. 16th March-6th April, 1965. [Londyn], Cassel Gallery, 8a Thurloe Place, S.W.7.

Fot. 28. *Księżniczka Nocy*, syntetyczny brąz, 152 cm, wystawa w Cassel Gallery w Londynie. Źródło: Katalog wystawy: *Zieliński*. 16th March-6th April, 1965. [Londyn], Cassel Gallery, 8a Thurloe Place, S.W.7.

Fot. 29. *Popiersie młodego mężczyzny*, wiąz, 76 cm, wystawa w Cassel Gallery w Londynie. Źródło: Katalog wystawy: *Zieliński*. 16th March-6th April, 1965. [Londyn], Cassel Gallery, 8a Thurloe Place, S.W.7.

Fot. 30. *Król z sokołem*, wiąz, 147 cm; Wystawa w Cassel Gallery w Londynie. Źródło: Katalog wystawy: *Zieliński*. 16th March-6th April, 1965. [Londyn], Cassel Gallery, 8a Thurloe Place, S.W.7

Fot.31: *Ukrzyżowanie*, brąz syntetyczny, 229 cm; Wystawa w Cassel Gallery w Londynie. Źródło: Katalog wystawy: *Zieliński*. 16th March-6th April, 1965. [Londyn], Cassel Gallery, 8a Thurloe Place, S.W.7.

Fot. 32. Tadeusz Adam Zieliński artysta rzeźbiarz i malarz zamieszkały w Londynie. Źródło: Mark DEVEY, „O jednym artyście". *Merkuriusz Polski — Życie Akademickie — Młoda Sztuka* 1963, 3–4 (153–154): 2.

TADEUSZ ADAM ZIELIŃSKI
(4 II 1907, TRZEBINIA – 25 XI 1993, LONDYN)
POLSKI ARTYSTA RZEŹBIARZ I MALARZ JAKO ŻOŁNIERZ
ARMII GENERAŁA ANDERSA I PO ZAKOŃCZENIU DZIAŁAŃ WOJENNYCH

S t r e s z c z e n i e

Artykuł poświęcony jest porucznikowi Tadeuszowi Adamowi Zielińskiemu (4 II 1907 – 25 XI 1993), polskiemu artyście rzeźbiarzowi i malarzowi, żołnierzowi Armii generała Władysława Andersa. Zaprezentowano jego prace, począwszy od płaskorzeźby Matki Boskiej Zwycięskiej-Kozielskiej, wykonanej w obozie w Kozielsku, gdzie przebywał, prace w Palestynie (w Tyberiadzie: ołtarz-monument dedykowany Matce Boskiej Częstochowskiej-Królowej Korony Polskiej; w Jerozolimie: mozaika w absydzie Bazyliki Agonii; wystrój rzeźbiarski w III i IV stacji Drogi Krzyżowej), prace na emigracji, przede wszystkim w Wielkiej Brytanii (m.in. Londyn: rzeźba *Matki Bożej Światłości*; ołtarz w kościele pw. św. Andrzeja Boboli; Birmingham: figura *Madonny z Dzieciątkiem*; rzeźby eksponowane na wystawach; kaplica-pomnik w Carfin koło Glasgow) oraz w Nazarecie (mozaika w krużganku Bazyliki Zwiastowania)

Słowa kluczowe: Tadeusz Adam Zieliński; rzeźbiarz; malarz; żołnierz; 2 Korpus Polski; Matka Boska-Zwycięska-Kozielska; Palestyna; Wielka Brytania.

TADEUSZ ADAM ZIELINSKI
(4 FEBRUARY 1907, TRZEBINIA – 25 NOVEMBER 1993, LONDON)
POLISH SCULPTOR AND PAINTER AS THE SOLDIER
OF GENERAL ANDERS' ARMY AND AFTER THE COMPLETION OF THE WAR

S u m m a r y

The paper is dedicated to Lieutenant Tadeusz Adam Zielinski (4 February 1907 – 25 November 1993), Polish artist, sculptor and painter, soldier in general Anders' Army. A presentation of his work begins with the reliefs of Our Lady of Victory-Kozielska, made in the camp in Kozelsk where he stayed. It follows with the work done in Palestine (in Tiberias: an altar-monument dedicated to Our Lady of Czestochowa-Queen of the Polish Crown; in Jerusalem: mosaics in the apse of the Basilica of the Agony; sculptures in the 3rd and 4th station of the Way of the Cross). Third, it includes his work done in exile, mainly in the UK (London: the statue of Our Lady of Light, the altar in St. Andrew Bobola church; Birmingham: the statue of the Madonna and Child; sculptures exhibited in exhibitions; chapel-monument in Carfin near Glasgow), and Nazareth: mosaic in the portico of the Basilica of Annunciation).

Key words: Tadeusz Adam Zieliński; sculptor; painter; soldier; 2nd Polish Corps; Our Lady of Victory-Kozielska; Palestine; Great Britain